Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een Drugbeleid Op School

Syntheserapport schooljaar 2000-2001

Hilde Kinable
Stafmedewerker VAD

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel
Tel.: 02/423.03.33 - Fax: 02/423.03.34
Email: vad@vad.be / website: http://www.vad.be

INHOUDSTAFEL

INLEIDING

Voor u ligt het derde syntheserapport van de leerlingenbevraging. Het bevat de gegevens van het schooljaar 2000-2001.

Een derde rapport op rij, dat betekent ook dat we voor het eerst vergelijkingen kunnen maken met de vorige rapporten. In dit document vindt u dan ook niet alleen de gegevens terug die handelen over het afgelopen schooljaar, maar besteden we in een apart hoofdstuk aandacht aan evoluties van 1999 tot 2001.

Over de drie schooljaren heen hebben ondertussen reeds 339 scholen aan de bevraging deelgenomen met in totaal 169.024 leerlingen (tabel A). Als we hierbij nog de scholen optellen die aan hun leerlingen bijzonder of deeltijds onderwijs (BuSO of DBSO) aanbieden, komen we uit op 374 scholen en 173.281 leerlingen.

Tabel A: participatie van scholen sinds 01.01.1999

	ASO, TSO, BSO en KSO	
periode	**aantal scholen**	**aantal leerlingen**
jan.-juni 1999	104	47.657
sept. 1999-juni 2000	164	82.375
sept. 2000-juni 2001	71	38.992
totaal	339	169.024

De opmerkzame lezer onder u zal merken dat we in dit rapport een aantal onderwerpen uit de inleiding hebben geschrapt. Zo kon u in de andere twee rapporten over de onstaansgeschiedenis van de leerlingenbevraging lezen. U vond er verder ook informatie over de doelgroep, de inhoud van de vragenlijst, de structuur van de scholen rapporten, de afname, de verdere opvolging en de werkwijze. Deze informatie kan u bekomen indien u één van de vorige synthese-rapporten raadpleegt, hetzij in hard copy, hetzij op onze website (www.vad.be).

Doelstellingen van de leerlingenbevraging

De leerlingenbevraging is bedoeld als een hulpmiddel, een methodiek om de discussie over jongeren en middelengebruik en hoe de school hiertegenover staat gemakkelijker te maken. Elke school die deelneemt, krijgt na drie maanden een rapport dat een bundeling en bespreking van haar gegevens bevat. In het rapport worden de belangrijkste resultaten van de school vergeleken met de resultaten uit het laatste syntheserapport. Verder bevat het rapport ook concrete tips voor de school om met het rapport aan de slag te gaan.

Het ligt voor de hand dat de scholen het rapport bespreken in een werkgroep op school (over drugs, gezondheid, ...) en met alle andere partners die op één of andere wijze betrokken zijn bij het drugbeleid op de school: de directie, het leerkrachtenkorps, het CLB, de ouders en natuurlijk ook de leerlingen zelf. De scholen hebben in een samenwerkingscontract zich ertoe geëngageerd om de gegevens terug te spelen aan hun leerlingen, de ouders en het CLB en om ze met hen te bespreken. De gegevens in het rapport en de concrete tips zijn aanknopingspunten om met de leerlingen, de ouders en het lerarenteam van gedachten te wisselen over drugs en drugpreventie.

Wanneer een school niet beschikt over een werkgroep over drugs, gezondheid, ... is er meestal iemand die initiatieven neemt om een drugbeleid op school te verwezenlijken (een leerkracht, een CLB-medewerker, de directie, ...). We hopen dat in dergelijke gevallen het schoolrapport aanleiding geeft om alsnog een werkgroep drugbeleid op school op te richten.

Tijdens het academiejaar 2000-2001 heeft VAD, in samenwerking met het departement Orthopedagogiek van de Universiteit Gent, een evaluatiestudie[1] uitgevoerd. In dit onderzoek werd nagegaan in welke mate de scholen, die hebben deelgenomen tussen januari 1999 en juni 2000, concreet met het rapport aan de slag zijn gegaan en wat ze ervan vonden (Vanderplasschen, De Donder, Lenoir & Roets, 2001)[i].

Na elk schooljaar stellen we een syntheserapport samen, dat de gegevens bevat van alle scholen die tijdens deze periode de bevraging organiseerden. Door de grootte van de onderzochte groep schetst het syntheserapport elk jaar opnieuw een beeld van wat er bij de jongeren leeft. Het bevat niet alleen informatie over middelengebruik, maar verschaft ook interessante gegevens over de motieven van jongeren waarom ze (geen) illegale drugs gebruiken, hoe ze zich voelen op school en in de klas, wat ze vinden van het schoolreglement, over hun vrije tijd, enzovoort.

De gegevens in het syntheserapport vormen bruikbaar vergelijkingsmateriaal voor de scholen. Met deze gegevens kunnen de scholen de informatie uit hun eigen rapporten beter situeren ten opzichte van een ruimere groep Vlaamse jongeren.

De doelstellingen van de leerlingenbevraging zijn:

op schoolniveau:

- aandacht vestigen op het belang van een drugbeleid op school;
- zicht krijgen op een aantal levensdomeinen van de leerlingen: gebruik van legale en illegale middelen, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school;
- scholen ondersteunen in de evaluatie en bijsturing van hun drugbeleid door:
  - ⇨ feedback op het gevoerde drugbeleid te geven;
  - ⇨ scholen aan te zetten tot bespreking van de resultaten met de leerlingen (verhoging van de bespreekbaarheid van het thema drugs op school);
  - ⇨ scholen aan te zetten om specifieke preventieve activiteiten op maat van de leerling te ontwikkelen;
  - ⇨ scholen aan te zetten om de resultaten met de ouders te bespreken (bespreekbaarheid van het thema drugs tussen ouders en jongeren verhogen);
- samenwerking rond drugpreventie tussen de school en het CLB bevorderen.

Op Vlaams niveau:

- aandacht vestigen op het belang van de aanwezigheid van een drugbeleid op alle scholen;
- zicht krijgen op een aantal levensdomeinen van de leerlingen: gebruik van legale en illegale middelen, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school;
- evaluatie van het drugbeleid op de Vlaamse scholen;
- detectie van noden en knelpunten in de verdere ondersteuning van scholen bij drugpreventie.

Dubbele anonimiteit

De rapportering over de resultaten per school gebeurt volgens het principe van de *dubbele anonimiteit*. Dat wil zeggen dat :

[1] U kan dit rapport bestellen bij VAD (4€).

- De bevraging van de leerlingen is anoniem: op basis van de resultaten kan je in principe onmogelijk de antwoorden van individuele respondenten, noch van bepaalde klassen of onderwijsvormen achterhalen;
- In het rapport staat nergens de naam van de school. Elke school krijgt een nummer. Als het rapport dan in 'verkeerde' handen zou vallen, kan men niet aantonen om welke school het gaat.

BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN VAN SCHOOLJAAR 2000-2001

De bespreking van de gegevens volgt steeds dezelfde opbouw. Eerst geven we een algemene beschrijving. Daarop volgt een vergelijking tussen de drie leeftijdsgroepen, tussen de verschillende onderwijsvormen en tussen jongens en meisjes. Omdat we slechts over een klein aantal vragenlijsten van KSO-leerlingen beschikken (N=277), is het niet mogelijk om op basis van deze gegevens uitspraken te doen. Daarom beperken we ons voor de vergelijking van de onderwijsvormen noodgedwongen tot het ASO, TSO en BSO.

Betrouwbaarheid van de gegevens

Het gemiddeld aantal afwezige leerlingen per school op het moment van de afname van de vragenlijst bedroeg 7.3%. Dit wil zeggen dat we van gemiddeld 92.7% van het totale aantal leerlingen van elke school over een vragenlijst beschikken. Verder was 0.5% van de omslagen niet dichtgekleefd, zodat de vragenlijsten in deze omslagen niet konden worden verwerkt. 0.2% van de vragenlijsten kon tenslotte niet worden verwerkt omdat het inscannen onmogelijk was gemaakt door de leerlingen. Dit betekent concreet dat we van 92.0% van alle leerlingen van alle scholen die in het schooljaar 2000-2001 hebben geparticipeerd aan de leerlingenbevraging een verwerkbare vragenlijst hebben ontvangen.

De mate waarin de leerlingen bereid gevonden worden om de vragenlijst volledig in te vullen, geeft aan in hoeverre ze er vertrouwen in hebben dat hun gegevens anoniem behandeld zullen worden. Ze kunnen de vragen over hun leeftijd, geslacht, studiejaar en onderwijsvorm openlaten. Dit was het geval voor 38 van de 38.992 vragenlijsten die we van de scholen terugkregen; dit is 0.1%.

Populatie

In de periode tussen 1 september 2000 en 30 juni 2001 hebben 71 scholen deelgenomen aan de bevraging van hun leerlingen over het drugbeleid op hun school. In het totaal hebben 38.992 leerlingen tussen 11 en 22 jaar de vragenlijst ingevuld (tabel 1a).

In tabel 1d staat de spreiding over de verschillende leerjaren en onderwijsvormen heen. Het ASO is het sterkst vertegenwoordigd met 48.1% van de totale populatie (18.746 leerlingen), het TSO volgt met 30.5% (11.882 leerlingen), 20.3% van de leerlingen volgt BSO (7.899 leerlingen) en 0.7% KSO (277 leerlingen). De overige 0.4% (188 leerlingen) heeft de onderwijsvorm niet aangeduid in de vragenlijst.

De leerlingen zijn gelijkmatig verdeeld over de drie graden (tabel 1c): 32.3% zit in de eerste graad, 34.3% in de tweede graad en 33.1% in de derde graad. In de vorige syntheserapporten was dit niet het geval. Die rapporten telden meer leerlingen van de tweede en de derde graad dan van de eerste graad. Dit betekent dat in verhouding tot de voorgaande jaren meer middenscholen zich hebben ingeschreven op de leerlingenbevraging.

De totale groep telde 18.025 jongens en 20.853 meisjes (tabel 1b). De jongens en meisje zijn niet evenredig verdeeld over de verschillende onderwijsvormen (tabel 1e). Er zijn in verhouding meer meisjes in het ASO en het KSO, terwijl meer jongens in het TSO les volgen. De enige uitzondering hierop vormt het BSO, waar de verdeling jongens-meisjes ongeveer half-om-half is. Wat betreft de leeftijdsverdeling van deze jongens en meisjes (tabel 1f), valt op dat tot en met de leeftijd van 17 jaar er een licht overwicht is aan meisjes, die vanaf 18 jaar omslaat in het voordeel van de jongens.

De leeftijdsverdeling is niet alleen uit balans tussen jongens en meisjes, maar ook tussen de vier onderwijsvormen (tabel 1g). We zien een verschuiving van de leeftijdsverdeling van ASO over TSO en BSO naar KSO, waarbij het ASO in verhouding de meeste jonge leerlingen heeft en het KSO de meeste oudere leerlingen. Dit kan je ook afleiden uit de stijging van de gemiddelde leeftijd over de onderwijsvormen heen.

Aangezien de leeftijd, het geslacht en de onderwijsvorm de resultaten kunnen beïnvloeden, spelen bij vergelijkingen de ongelijke verdeling een rol. De verschillende samenstelling van de populaties in de drie opeenvolgende schooljaren waarin de bevraging heeft plaatsgevonden, bemoeilijkt ook vergelijkingen tussen deze drie schooljaren. Daarom hebben we uit de drie populaties een *ad random* steekproef genomen die identiek is samengesteld wat betreft leeftijd, geslacht en onderwijsvorm. Elke steekproef bevat de antwoorden van 15.618 leerlingen en bestaat uit evenveel jongens als meisjes tussen 12 en 18 jaar uit het ASO, TSO en BSO (tabel B). De gemiddelde leeftijd bedraagt 15 jaar.

Tabel B: samenstelling van de steekproef

	ASO		TSO		BSO	
	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes
12 jaar	125	125	125	125	125	125
13 jaar	381	381	381	381	381	381
14 jaar	510	510	510	510	510	510
15 jaar	571	571	571	571	571	571
16 jaar	510	510	510	510	510	510
17 jaar	381	381	381	381	381	381
18 jaar	125	125	125	125	125	125
totaal	2.603	2.603	2.603	2.603	2.603	2.603

In tegenstelling tot de voorgaande syntheserapporten, die de gegevens bevatten van de hele groep leerlingen die tijdens dat schooljaar was bevraagd, bevat dit syntheserapport uitsluitend de antwoorden van de steekproef. Omdat de leeftijdsverdeling in de onderwijsvormen van elkaar kunnen verschillen, hebben we, in plaats van graden met elkaar te vergelijken, voor leeftijdsgroepen gekozen: 12 tot 14 jaar, 15 tot 16 jaar en 17 tot 18 jaar.

Middelengebruik

Situering van de vragen

Drugs worden opgesplitst in legale middelen (alcohol, tabak en geneesmiddelen) en illegale middelen (cannabis, XTC, cocaïne, heroïne, ...). Deze opsplitsing zou de indruk kunnen wekken dat legale middelen onschuldiger zijn dan illegale middelen. Niets is minder waar. Overmatig gebruik van àlle drugs, zowel legale als illegale, kan -naast (lichamelijke of geestelijke) verslaving- ook problemen veroorzaken op lichamelijk, geestelijk, sociaal, financiëel of juridisch vlak. De opsplitsing in legale en illegale drugs is dus gebaseerd op de wetgeving en niet op hun schadelijkheid.

In de vragenlijst is een lijst van legale en illegale middelen opgenomen. De leerlingen kunnen per product aanduiden of ze ooit dat product hebben gebruikt en zo ja, hoe vaak (zie voorbeeld).

	nooit/ik ken dit niet	ooit, maar niet het laatste jaar	laatste jaar gebruikt				
			1x per maand of minder	meerdere malen per maand	1 x/week	meerdere malen per week	dagelijks
tabak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

We hebben de verschillende middelen gegroepeerd volgens productcategorie:

- tabak: bevat enkel tabak
- alcohol: bier, wijn, aperitieven, cocktails, alcopops en sterke drank
- medicatie: lichte en zware pijnstillers, kalmerings-, slaap-, opwek- en vermageringsmiddelen
- illegale drugs: cannabis, heroïne, cocaïne, tripmiddelen, amfetamines en XTC

Verder bevroegen we ook nog een restcategorie van middelen die niet onder te brengen zijn in één van bovenstaande categorieën: energy drinks, smart drugs en vluchtige snuifmiddelen. Het zijn stuk voor stuk producten waarvan het gebruik niet verboden is.

Onder energy drinks vallen de drankjes zoals Red Bull©, Black Booster©, ... Deze dranken bevatten geen alcohol, maar wel stoffen die stimulerend werken, zoals cafeïne of guarana.

Smart drugs zijn producten die je in smart shops kan kopen en die 'natuurlijke'

bewustzijnsverruimende middelen bevatten, bijv. herbal XTC.
Vluchtige snuifmiddelen zijn bijvoorbeeld lijm, Tipp-Ex©, lachgas, poppers, ...

Resultaten

Bij de weergave van de resultaten maken we een onderscheid tussen prevalentie en frequentie. Wanneer we het hebben over ***'prevalentie'***, bedoelen we het aantal leerlingen dat binnen de aangegeven periode (ooit, ooit maar niet het laatste jaar, het laatste jaar) minstens éénmaal een bepaald product heeft gebruikt:

Prevalentie van bijvoorbeeld alcoholgebruik:

Nooit-gebruikers hebben nog nooit alcohol gedronken.

Stoppers hebben ooit wel eens alcohol gedronken, maar niet meer tijdens het voorbije jaar.
Gebruikers hebben het voorbije jaar minstens één alcoholconsumptie gedronken.

Met ***'frequentie'*** omschrijven we hoe vaak de leerlingen tijdens het afgelopen jaar een bepaald middel hebben gebruikt. Deze frequenties hebben we nog eens opgedeeld in niet-, occasioneel en regelmatig gebruik:

Frequentie van bijvoorbeeld alcoholgebruik:

Niet-gebruikers hebben tijdens het voorbije jaar geen alcohol gedronken.

Occasioneel gebruikers hebben tijdens het voorbije jaar minder dan één maal tot meerdere malen per maand alcohol gedronken.

Regelmatig gebruikers hebben tijdens het voorbije jaar minstens éénmaal per week alcohol gedronken.

In de volgende paragrafen volgt een beschrijving van het middelengebruik. Eerst bekijken we het gebruik van de vier verschillende productcategorieën (tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs). In de daarop volgende paragrafen gaan we dan dieper in op elk van de productcategorieën.

Algemeen overzicht middelengebruik

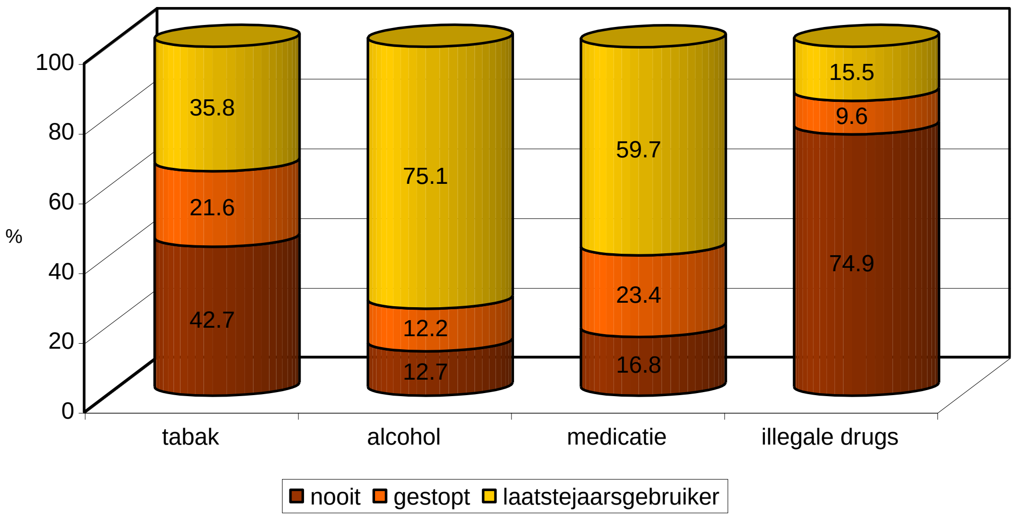
In de vragenlijst werd aan de lijst met illegale drugs een niet-bestaand product, NTSC, toegevoegd. Dit liet ons toe om na te gaan in welke mate de leerlingen de vragen over middelengebruik op een ernstige manier ingevuld hebben. Wanneer een groot deel van de leerlingen aangeeft NTSC te hebben gebruikt, is de kans groot dat het percentage dat illegale drugs heeft gebruikt, wordt overschat. Daarom werden de antwoorden van de leerlingen die aangeven ooit NTSC te hebben gebruikt, voor de vragen over middelengebruik als ongeldig antwoord gecodeerd. Tijdens het schooljaar 2000-2001 beweerde 1.8% van de leerlingen dat ze ooit NTSC hebben gebruikt (tabel 2a).

In tabellen 2b tot 2f en grafiek 1 wordt een algemeen overzicht gegeven van de (n)ooit-gebruikers van tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs.

Het ooit-gebruik van alcohol (87.3%) is het grootst en wordt op de voet gevolgd door dat van medicatie (83.2%) (tabel 2b). 57.4% van alle leerlingen heeft ooit gerookt en 25.1% heeft ooit al eens een illegale drug genomen.

Voor elk van de productcategorieën geldt dat een bepaald percentage van de leerlingen ooit wel eens dat product heeft gebruikt, maar niet meer tijdens het jaar voor de bevraging of, met andere woorden, gestopt is met het te gebruiken. Dit houdt in dat het percentage laatstejaarsgebruikers voor elk van de producten lager ligt dan het ooit-gebruik ervan.

Grafiek 1: Prevalentie van tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs

Wat betreft het laatstejaarsgebruik scoort opnieuw alcohol het hoogst (75.1%). De afstand tussen alcohol en medicatie is groter geworden: 59.7% van alle leerlingen

heeft het afgelopen jaar medicatie gebruikt. Voor tabak is dit ruim één leerling op drie (35.8%) en voor illegale drugs 15.5%.

Interessanter is het om in elke productcategorie het aantal stoppers te vergelijken met het aantal leerlingen die dit product ooit hebben gebruikt (tabel 2c). Tabak en illegale drugs steken ver boven de andere twee productcategorieën uit met respectievelijk 37.6% en 38.3% stoppers. Van alle leerlingen die ooit medicatie hebben gebruikt heeft 28.1% deze het afgelopen jaar niet meer gebruikt; voor alcohol is dit slechts 14.0%.

Alcohol is dus niet alleen de productcategorie met het hoogste percentage ooit-gebruikers, maar er zijn in verhouding ook veel minder leerlingen die nadien met alcoholgebruik weer zijn gestopt.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Uit tabel 2d kunnen we afleiden dat het ooit-gebruik van tabak, dat al 41.6% bedraagt bij de 12-14-jarigen, tot 65.5% gestegen is op de leeftijd van 15-16 jaar en tot 71.1% op 17-18 jaar.

Van de jongste leeftijdsgroep heeft meer dan drie kwart van de leerlingen ooit al alcohol en medicatie gebruikt (resp. 78.4% en 77.6%). Het ooit-gebruik van deze producten stijgt verder nog met de leeftijd, maar wordt bij de oudste leerlingen door een plafondeffect[2] beperkt.

Voor illegale drugs is er een sterke toename in ooit-gebruik met de leeftijd. Een tiende van de jongste leerlingen (10.8%) heeft ooit een illegale drug gebruikt; bij de 15-16-jarigen is dit ruim een kwart (30.1%) en voor de oudste leerlingen 43.3%.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Er bestaat een duidelijke kloof tussen het ASO enerzijds en het TSO en het BSO anderzijds als het gaat om het ooit-gebruik van tabak (tabel 2e). Dat ligt duidelijk lager in het ASO. Daar tegenover staat dan weer dat het ooit-gebruik van alcohol en van medicatie hoger ligt in het ASO en het TSO dan in het BSO. Er bestaat weinig verschil tussen de drie onderwijsvormen op het vlak van ooit-gebruik van illegale drugs.

[2] De waarde ligt al zo hoog bij de 15-16-jarigen, dat een even sterke stijging als tussen 12-14-jarigen en de 15-16-jarigen niet meer mogelijk is.

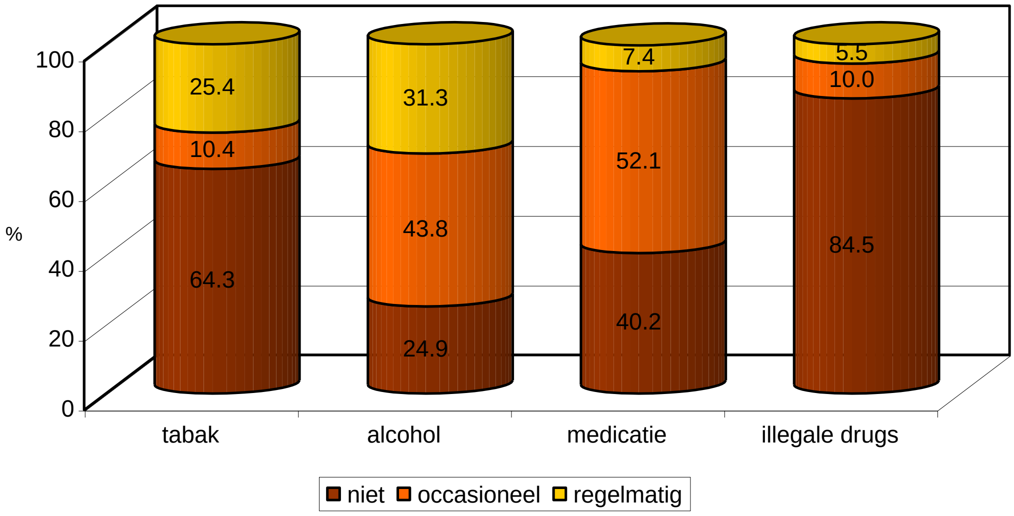
Een vergelijking van jongens en meisjes

Tabel 2f bevat de cijfers voor jongens en meisjes afzonderlijk. De verschillen wat betreft het ooit-gebruik van medicatie en illegale drugs springen het meest in het oog: meer meisjes hebben ooit medicatie gebruikt, terwijl meer jongens ooit illegale drugs hebben gebruikt. Voor alcohol is het onderscheid tussen jongens en meisjes kleiner: iets meer jongens dan meisje hebben ooit alcohol gedronken. Wat betreft roken zien we op dit vlak geen onderscheid.

Prevalentie en frequentie van tabaksgebruik

Tabellen 3a tot en met d en grafiek 2 handelen over het rookgedrag van de leerlingen tijdens het jaar voor de bevraging. Tabel 3a toont dat 64.3% van de jongeren in deze periode niet heeft gerookt. 35.8% deed dit wel: de meesten (25.4%) regelmatig, dit wil zeggen minstens éénmaal per week, en 10.4% occasioneel (minder dan wekelijks).

Grafiek 2: Laatstejaarsgebruik van tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Tussen de verschillende leeftijdsgroepen zijn er vanzelfsprekend verschillen. Zoals we ook al hadden gezien in tabel 2d, neemt het percentage rokers toe met de leeftijd. In tabel 3b zien we dat vooral het regelmatig roken stijgt.

Van de 12- tot 14-jarigen heeft al één leerling op vijf (21.3%) het voorbije jaar gerookt. De groep occasionele rokers is op deze leeftijd wat kleiner dan de groep regelmatige rokers. Meer dan vier op de tien 15-16-jarige leerlingen (42.8%) heeft het jaar voor de bevraging gerookt. Bijna een derde van deze leeftijdsgroep

(30.6%) rookt regelmatig. Van de oudste leerlingen heeft slechts de helft (50.4%) het voorbije jaar helemaal niet gerookt en rookt maar liefst 39.1% regelmatig.

Tabel 7e bevat gegevens over de verhouding van het aantal occasionele gebruikers ten opzichte van alle gebruikers. Hoe hoger dit percentage, hoe groter het overwicht aan occasionele gebruikers en hoe kleiner de proportie regelmatige gebruikers. Hier zien we duidelijk dat hoe ouder de leerlingen, hoe regelmatiger ze roken.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Tussen de verschillende onderwijsvormen merken we slechts beperkte verschillen in occasioneel roken (tabel 3c). Dit kunnen we niet zeggen van het niet-, noch van het regelmatig roken. Het ASO telt in verhouding de minste regelmatige rokers (16.7%) en de meeste niet-rokers (70.8%). Het percentage regelmatige rokers is het hoogst in het BSO (33.5%). Slechts 58.5% van de BSO-leerlingen heeft nog nooit gerookt. Het TSO situeert zich tussen het ASO en het BSO.

Uit tabel 7e blijkt dat er een zeer groot verschil is in hoe vaak de leerlingen van de verschillende onderwijsvormen roken: 42.5% van de rokers in het ASO roken minder dan eenmaal per week. In het TSO is dit nog slechts 29.3% en in het BSO zelfs maar 19.2%.

Een vergelijking van jongens en meisjes

In tabel 3d zien we dat de verschillen in rookgedrag tussen jongens en meisjes verwaarloosbaar is. Vrijwel evenveel jongens als meisjes roken en ze doen dit ongeveer even vaak.

Prevalentie en frequentie van alcoholgebruik

Een kwart van de jongeren (24.9%) heeft het afgelopen jaar helemaal geen alcohol gedronken; 43.8% dronk occasioneel alcohol en 31.3% regelmatig (tabel 4a en grafiek 2).

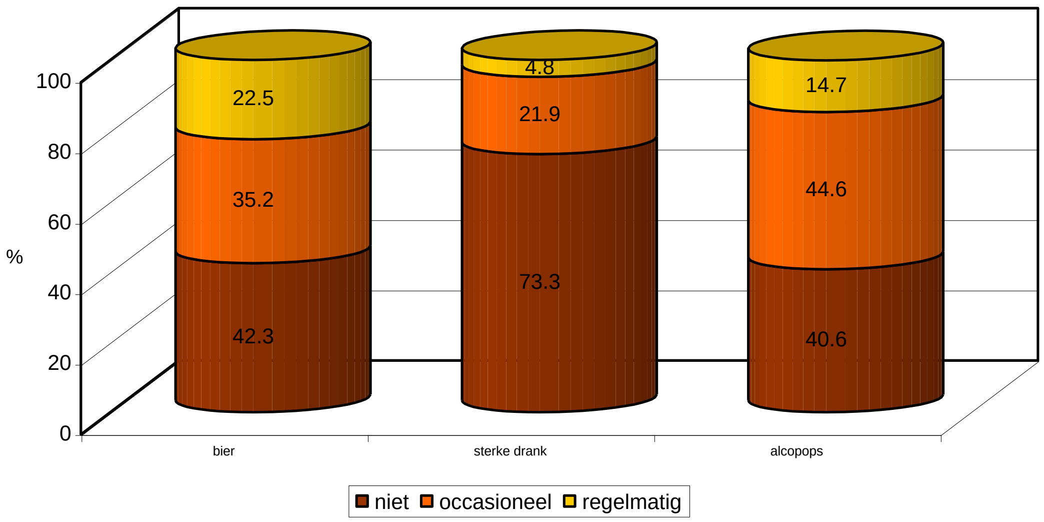
In tabel 7a[3] zien we dat het ooit-gebruik van bier (74.0%) en van alcopops (71.8%) de hoogste zijn[4]. Voor sterke drank ligt dit cijfer het laagst (44.1%). Als we enkel het jaar voor de bevraging beschouwen, zien we hetzelfde: 59.4% heeft in die

[3] Tabel 7b bevat dezelfde gegevens, maar de percentages zijn, in tegenstelling tot die in tabel 7a, niet berekend op het totale aantal leerlingen die de vraag heeft beantwoord, maar wel op het totale aantal leerlingen dat deze producten het afgelopen jaar heeft gebruikt.
[4] Dit getal bekom je door het % leerlingen dat 'nooit / ken ik niet' heeft ingevuld van 100% af te trekken.

periode alcopops gedronken, 57.7% bier, tegenover slechts 26.7% die sterke drank dronk.

Tabel 7c[5] en grafiek 3 geven ons eveneens informatie over hoe vaak de leerlingen deze dranken consumeerden.
We zien dat bier veel frequenter wordt gedronken dan de andere dranken: 22.5% van de leerlingen dronk het jaar voor de bevraging minstens éénmaal per week bier. Voor alcopops was dit 14.7% en voor cocktails 11.0%. Dit wil zeggen dat hoewel er ongeveer evenveel leerlingen zijn die ooit bier of alcopops hebben gedronken, dit niets zegt over hoe vaak ze die drankjes drinken. Een ander voorbeeld hiervan is wijn. Het ooit-gebruik van wijn stond op nummer drie van de alcoholische dranken, maar slechts 7.3% van de leerlingen drinkt regelmatig wijn.

Grafiek 3: Laatstejaarsgebruik van bier, sterke drank en alcopops

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Terwijl in de jongste leeftijdsgroep nog 43.5% van de leerlingen tijdens het voorbije jaar geen alcohol dronk, heeft 90.5% van de 17-18-jarigen dit wel gedaan (tabel 4b). In de groep van de 15-16-jarigen zijn er in verhouding nog meer occasionele dan regelmatige drinkers. Bij de oudste leerlingen is dit omgekeerd: de helft van hen (51.3%) dronk het afgelopen jaar minstens eenmaal per week alcohol.

[5] Tabel 7d bevat dezelfde gegevens, maar de percentages zijn, in tegenstelling tot die in tabel 7c niet berekend op het totale aantal leerlingen die de vraag heeft beantwoord, maar wel op het totale aantal leerlingen dat deze producten het afgelopen jaar heeft gebruikt.

Terwijl van de 12-14-jarige alcoholdrinkers nog bijna drie kwart (74.7%) occasioneel alcohol drinkt, is dit bij de oudste leerlingen geslonken tot 43.2% (tabel 7e).

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Wanneer we naar de verschillen tussen de drie onderwijsvormen kijken, valt onmiddellijk op dat het BSO de minste alcoholdrinkers telt (tabel 4c). Verder zien we dat in de drie onderwijsvormen het percentage occasionele drinkers groter is dan het percentage regelmatige drinkers. Dit verschil is wel opvallend kleiner in het BSO dan in het ASO en het TSO.

ASO en TSO liggen niet zo ver uit elkaar wat betreft de verhouding occasionele drinkers tegenover de totale groep drinkers, maar de leerlingen in het BSO drinken regelmatiger alcohol (tabel 7e).

Een vergelijking van jongens en meisjes

Meer meisjes dan jongens hebben het voorbije jaar geen alcohol gedronken (27.1% versus 22.7%) (tabel 4d). Meer meisjes drinken ook eerder occasioneel alcohol, terwijl meer jongens dit regelmatig doen.

Uit tabel 7e blijkt duidelijk dat de jongens die alcohol drinken dit veel vaker doen dan de meisjes die drinken.

Prevalentie en frequentie van medicatiegebruik

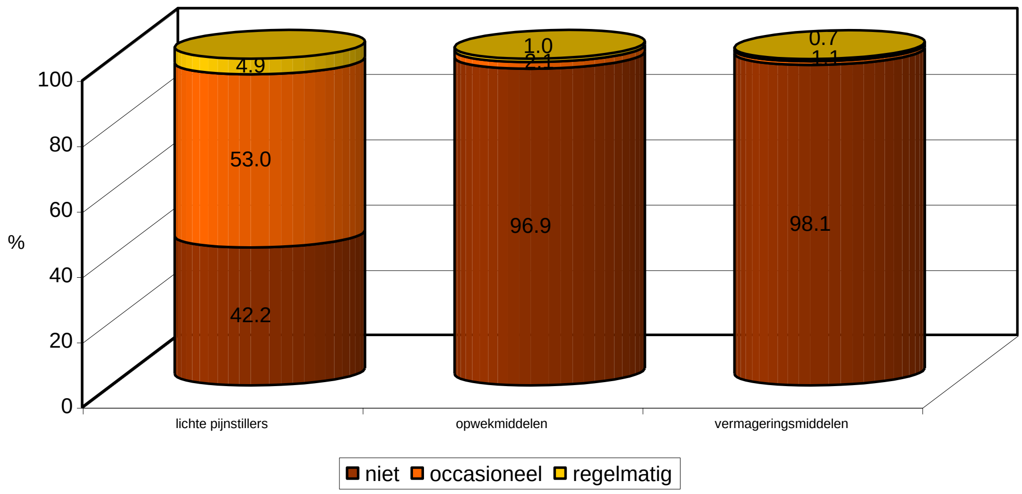
Twee vijfde van de leerlingen (40.2%) heeft het afgelopen jaar helemaal geen medicatie gebruikt (tabel 5a). Van de gebruikers gebruikt het merendeel occasioneel medicatie; slechts een klein deel gebruikt ze regelmatig.

In tabel 7a kunnen we lezen dat het ooit-gebruik van lichte pijnstillers (81.5%) ver uitsteekt boven het ooit-gebruik van alle andere medicatiesoorten (22.6% en minder).

Uit tabel 7c kunnen we aflezen hoe vaak de leerlingen de verschillende medicatiesoorten gebruikten het jaar voor de bevraging. Hieruit blijkt dat slechts 4.9% van de leerlingen in die periode regelmatig lichte pijnstillers hebben genomen (zie ook grafiek 4 voor lichte pijnstillers, opwekmiddelen en vermageringsmiddelen). Hoewel de andere geneesmiddelen in verhouding door heel wat minder jongeren werden gebruikt, blijkt dat een groter deel van deze relatief kleine groep deze middelen regelmatig innam (tabel 7d): van de 471 leerlingen die het afgelopen jaar opwekmiddelen gebruikte, namen 149 leerlingen ze minstens éénmaal per week. Voor vermageringsmiddelen was dit 117 van de

292 leerlingen, voor kalmeringsmiddelen 125 van de 506 leerlingen en voor slaapmiddelen 58 van de 326 leerlingen[6].

Grafiek 4: Laatstejaarsgebruik van lichte pijnstillers, opwekmiddelen en vermageringsmiddelen

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Opvallend is dat de jongste leerlingen het minst medicatie gebruiken (tabel 5b): de helft van hen (49.4%) gebruikte het voorbije jaar helemaal geen medicatie, terwijl dit voor de 15-16-jarigen 36.4% is en voor de oudste leerlingen 30.3%. Met de leeftijd neemt vooral het occasioneel medicatiegebruik toe.

De verhouding occasionele medicatiegebruikers ten opzichte van het totale aantal gebruikers ligt in alle leeftijdsgroepen ongeveer even hoog (tabel 7e).

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Uit tabel 5c blijkt dat in het ASO en TSO het voorbije jaar meer leerlingen medicatie hebben genomen dan in het BSO. Nochtans telt het BSO een groter percentage regelmatige medicatiegebruikers. In de twee andere onderwijsvormen ligt het occasioneel gebruik hoger.

We zien weer dat in verhouding het BSO de meeste regelmatige gebruikers kent en het ASO de minste (tabel 7e).

[6] Vanwege de zeer kleine absolute cijfers ten opzichte van het totale aantal leerlingen, worden hier enkel de absolute cijfers vermeld. De percentages zijn terug te vinden in tabel 7d.

Een vergelijking van jongens en meisjes

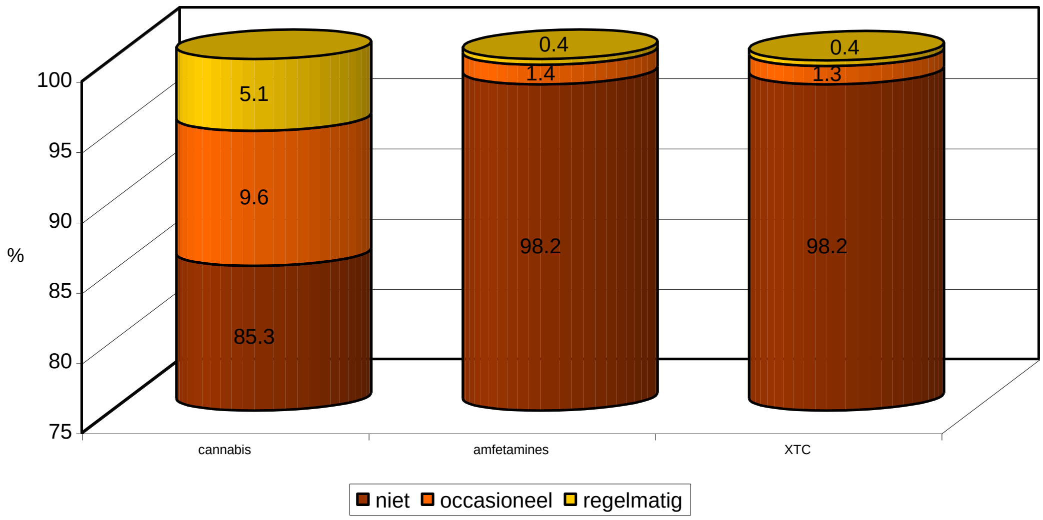
In tabel 5d zien we dat in het jaar voor de bevraging in verhouding opvallend meer meisjes dan jongens medicatie gebruikten (70.9% versus 48.6%). Het is vooral het occasioneel gebruik dat hoger ligt bij de meisjes.

De verhouding occasionele en regelmatige medicatiegebruikers tegenover alle gebruikers is voor jongens en meisjes niet verschillend (tabel 7e).

Prevalentie en frequentie van gebruik van illegale drugs

84.5% van de leerlingen heeft het afgelopen jaar geen illegale drugs gebruikt; de overige 15.5% deed dit wel: 10.0% deed dit occasioneel en 5.5% op regelmatige basis (tabel 6a en grafiek 2). In tabellen 7a-d zien we dat het voornamelijk gaat om cannabis (23.6% ooit-gebruik). Ongeveer 4% van de leerlingen heeft ooit amfetamines, tripmiddelen of XTC, de meest verspreide uitgaansdrugs, gebruikt.

Grafiek 5: Laatstejaarsgebruik van cannabis, amfetamines en XTC

In de tabellen 7a-d vinden we ook terug hoe dikwijls de leerlingen het afgelopen jaar deze drugs hebben genomen. Daar zien we dat cannabis ook het vaakst wordt gebruikt: 5.1% van de leerlingen gebruikte het afgelopen jaar minstens éénmaal per week cannabis en 9.6% deed dit minder vaak. XTC en amfetamines komen op de tweede en de derde plaats wat betreft het aantal regelmatige gebruikers met 0.4% van de leerlingen (zie ook grafiek 5 voor cannabis, amfetamines en XTC).

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Zoals te verwachten viel, zijn er weinig jongeren tussen 12 en 14 jaar die tijdens het jaar vóór de bevraging illegale drugs gebruikten (tabel 6b). Het percentage gebruikers stijgt gestaag over de drie leeftijdsgroepen: van 5.6% bij de 12-14-jarigen over 19.3% bij de 15-16-jarigen tot 27.4% bij de 17-18-jarigen. De stijging manifesteert zich zowel in het occasioneel als in het regelmatig gebruik. In elk van de drie leeftijdsgroepen overheerst het aandeel occasionele gebruikers evenwel het aandeel regelmatige gebruikers.

Met de leeftijd stijgt ook het gewicht aan regelmatige gebruikers van illegale drugs in de hele gebruikersgroep (tabel 7e).

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Als we de onderwijsvormen vergelijken, vallen er twee dingen op (tabel 6c). Ten eerste is er geen verschil tussen de drie onderwijsvormen wat betreft het laatste-jaarsgebruik van illegale drugs. In de tweede plaats blijken er verhoudingsgewijs ook meer occasionele gebruikers in het ASO te zijn (tabel 7e). Het BSO telt in verhouding de meeste regelmatige gebruikers van illegale drugs.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Uit tabel 6d blijkt dat in verhouding meer jongens dan meisjes illegale drugs hebben gebruikt tijdens het voorbije jaar (19.4% tegenover 11.7%). Zowel het occasioneel als het regelmatig gebruik van illegale drugs ligt hoger bij de jongens.

Wanneer we de verhouding occasionele gebruikers tegenover alle gebruikers beschouwen, zien we dat jongens die illegale drugs gebruiken dit regelmatiger doen dan meisjes die gebruiken (tabel 7e).

Prevalentie en frequentie van gebruik van andere middelen

Twee derde van de leerlingen (65.6%) heeft ooit energy drinks gedronken (tabellen 7a-d). Onder energy drinks rekenen wij Red Bull©, Black Booster©, ... Deze dranken zijn niet-alcoholisch, maar hebben wel een invloed op het bewustzijn. 46.3% van de leerlingen heeft ze ook nog het afgelopen jaar gebruikt. 12.9% gebruikte ze minstens een keer per week.

De meeste leerlingen hebben nog nooit smart drugs of vluchtige snuifmiddelen gebruikt (98.7% en 97.1%). Smart drugs zijn producten die je in smart shops kan

kopen en die 'natuurlijke' bewustzijnsverruimende middelen bevatten, bijv. herbal XTC. Vluchtige snuifmiddelen zijn bijvoorbeeld lijm, Tipp-Ex©, lachgas, poppers, ...

Gokken

Situering van de vragen

Behalve vragen over druggebruik stelden we ook een vraag over spelen voor geld, gokken (vraag 7a, b, c). Het Nederlandse onderzoek van van de Meerendonk (1995[ii]) maakt een onderscheid tussen behendigheidsspelen en kansspelen. Behendigheidsspelen zijn spelen waarbij de speler de uitslag kan beïnvloeden. Techniek en handigheid zijn hierbij belangrijk: deze bepalen de uitslag (score). Met deze spelen kan je geen geld verdienen of verliezen. Voorbeelden van behendigheidsspelen zijn flipperkasten en videospelletjes.

Daarnaast zijn er de kansspelen. De speler kan bij deze spelen de uitslag niet beïnvloeden. Het lot bepaalt de uitslag. Een voorbeeld van een kansspel is dobbelen. Kansspelen waarbij geld wordt ingezet om winst te behalen, rekenen we onder gokken. Voorbeelden hiervan zijn casinospelen, kansspelautomaten (bijv. fruit-), bingo, het wedden op paarden, de lotto. Je zou hier ook kaartspelen voor geld kunnen bijrekenen.

Je kan dan verder nog eens het onderscheid maken tussen riskante en niet-riskante kansspelen. Bij riskante kansspelen is de tijd tussen inzet en winst of verlies kort. Een bekend voorbeeld hiervan is de subito. 'Om te winnen moet je krabben' en dit is snel gebeurd. Bij eventuele winst is de verleiding groot om binnen de kortste keren opnieuw een nieuwe subito te kopen. Bij de lotto is de tijd tussen inzet en opbrengst wat groter. Je moet wachten tot er een trekking plaatsvindt vooraleer je weet of je geld gewonnen hebt.

Gokken kan tot problemen leiden. Deze moeilijkheden kunnen ontstaan op financieel en relationeel vlak, problemen op het werk, op school,…. Bijgevolg kan ook het gokken, net zoals roken en drinken, een risicogedrag vormen. Het gokgedrag bij jongeren is nog maar weinig onderzocht in België. Meestal gaan de bestaande onderzoeken eerder over de karakteristieken bij mensen met gokproblemen in begeleiding. Volgens het CGG Matt Talbot[iii] zouden in België naar schatting zo'n 75.000 tot 100.000 mensen met gokproblemen zijn. Uit de eerste resultaten van de enquête, die de Werkgroep tegen Gokverslaving (WGTV) in 1999 heeft afgenomen in een aantal scholen, blijkt dat meer dan de helft van de schoolgaande jeugd wekelijks op slots speelt. Slots zijn gokmachines verwant aan de jackpot.

Sinds eind 2000 zijn slots verboden in cafés en lunaparken. Jongeren onder de achttien jaar mogen wettelijk gezien niet deelnemen aan spelen van de Nationale Loterij.

Resultaten

Prevalentie en frequentie van gokken

Bijna de helft van de leerlingen (45.6%) heeft nog nooit gegokt, noch op gokautomaten, noch met de lotto, noch gekaart of gewed voor geld (tabel 8b). 44.9% speelt occasioneel voor geld en 9.6% doet dit minstens eenmaal per week.

Ruim een kwart van de leerlingen (28.9%) heeft ooit al voor geld gewed, 29.4% heeft ooit al met de lotto gespeeld, 20.0% heeft ooit al op gokautomaten gespeeld en 12.6% heeft al voor geld gekaart (tabel 8a).

De gokvormen die de leerlingen het vaakst beoefenen zijn de lotto en gokautomaten (tabel 8a): respectievelijk 4.2 en 3.7% van de leerlingen doen dit frequent (minstens eenmaal per week).

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

In tabel 8b zien we dat er enkel een klein verschil is wat betreft gokken tussen de twee jongste leeftijdsgroepen: de jongste leerlingen hebben iets minder gegokt in hun leven dan de 15-16-jarigen.

Als we de afzonderlijke gokvormen bekijken, zien we dat er vooral een evolutie is in functie van de leeftijd voor spelen op gokautomaten (tabel 8e). Wedden voor geld blijkt iets meer voor te komen onder 15-16-jarigen dan in de andere twee leeftijdsgroepen en 12-14-jarigen spelen minder op gokautomaten.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Evenveel leerlingen in het ASO, TSO en BSO hebben ooit gegokt (tabel 8c). Spelen op gokautomaten komt meer voor in het BSO, terwijl de ASO-leerlingen iets meer wedden voor geld (tabel 8f). In tabellen 8c en f zien we verder dat TSO-leerlingen en vooral BSO-leerlingen vaker gokken dan ASO-leerlingen.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Uit tabel 8d blijkt dat gokken meer een jongenszaak is dan een meisjeszaak: 59.6% van de jongens heeft ooit al gegokt, tegenover 49.3% van de meisjes. Zowel het occasioneel als het regelmatig gokken ligt hoger bij de jongens.

Ook als we de verschillende gokvormen apart nemen, blijkt dat meer jongens dan meisjes dit al hebben gedaan (tabel 8g). Met uitzondering van spelen met de lotto, dat occasioneel even vaak door beide geslachten wordt gedaan, ligt de gokfrequentie telkens lager voor meisjes dan voor jongens.

Motieven voor het (niet-)gebruik van illegale drugs

Situering van de vragen

Vraag 16a en b gaat na wat de heersende opinies zijn van jongeren over het al dan niet gebruiken van illegale drugs. De vraag is zodanig gesteld, dat de jongere gaat nadenken over de motieven van andere jongeren. Jongeren die zelf geen illegale drugs gebruiken, zullen waarschijnlijk zichzelf als referentiepunt nemen bij de vraag naar de motieven van niet-gebruik, terwijl illegale druggebruikers dit eerder zullen doen bij de vraag naar motieven van gebruik. Bij de andere vraag is dit net het omgekeerde: daar zullen ze het hebben over de motieven die ze veronderstellen bij andere jongeren.

Aangezien leeftijdsgenoten een steeds belangrijkere rol gaan spelen tijdens de adolescentie, geven de antwoorden op deze vragen ons interessante informatie over welk beeld leeft bij jongeren die geen illegale drugs nemen over illegale druggebruikers en bij illegale druggebruikers over niet-gebruikers. Ze geven indirect ook aan in welke mate jongeren in geval van drugproblemen daadwerkelijk bij elkaar zouden terechtkunnen of ze eerder beperkt zijn tot het eigen kringetje van gebruikers van illegale drugs.

Resultaten

Waarom gebruiken jongeren volgens de leerlingen illegale drugs?

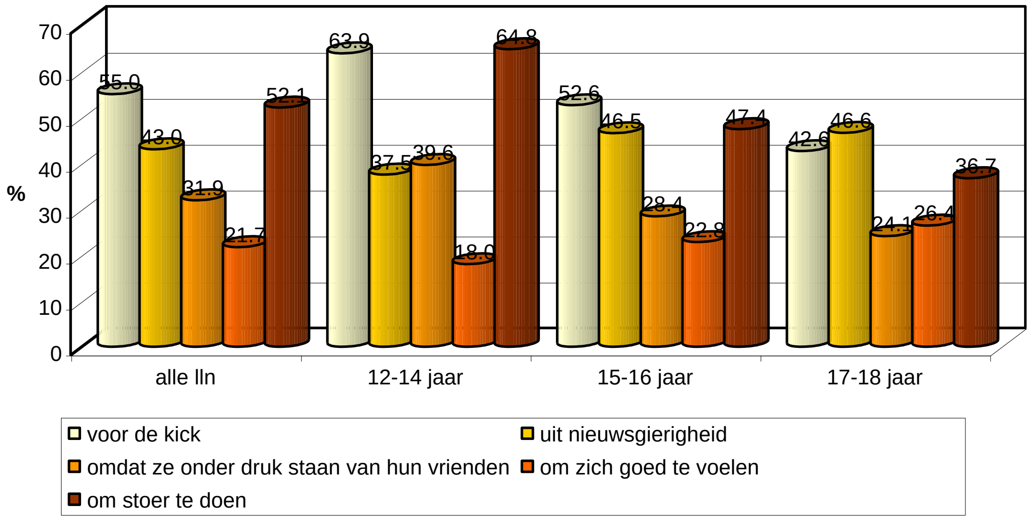
Van de totale groep van bevraagde leerlingen, die voor het grootste deel bestaat uit jongeren die geen illegale drugs gebruiken, vermoedt 55.0% dat jongeren illegale drugs gebruiken voor de kick (tabel 9a en grafiek 6) en 52.1% denkt dat stoerdoenerij hierin een rol speelt. 43.0% denkt dat het te maken heeft met nieuwsgierigheid. 31.9% meent dat dit gebeurt onder druk van vrienden en op de vijfde plaats wordt vermeld dat ze het doen om zich goed te voelen (21.7%).

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Wanneer we gaan kijken of leerlingen uit de drie leeftijdsgroepen hierop verschillend antwoorden, stellen we vast dat vier van de vijf motieven in de top vijf van elke leeftijdsgroep staan, namelijk: 'voor de kick', 'uit nieuwsgierigheid', 'omdat ze onder druk staan van hun vrienden' en 'om stoer te doen' (tabel 9b). In verhouding duidden wel meer van de jongste leerlingen 'voor de kick', 'om stoer te doen' en 'omdat ze onder druk staan van vrienden' aan, terwijl in de oudere

leeftijdsgroepen nieuwsgierigheid hoger scoort. De jongste leerlingen halen als belangrijk motief aan dat jongeren illegale drugs gebruiken omdat ze onder stress staan. De oudere leerlingen wijzen meer dan de jongste op het belang van specifieke effecten van de drugs (om zich goed te voelen, voor de stemming, voor het specifieke effect, om zich te ontspannen) en daarnaast ook om de werkelijkheid te ontvluchten.

Grafiek 6: Motieven waarom jongeren illegale drugs gebruiken, volgens de leerlingen

Een vergelijking van de onderwijsvormen

De leerlingen van de drie onderwijsvormen zijn het eens over de vijf belangrijkste motieven voor druggebruik en plaatsen ze ook in dezelfde volgorde (tabel 9c). Het antwoordpatroon van de BSO-leerlingen wijst wel op een meer prototypische beeldvorming over druggebruik dan in de andere onderwijsvormen: twee motieven steken ver boven de andere uit. In het ASO en het TSO is er veel meer spreiding over de verschillende motieven die werden aangekruist.

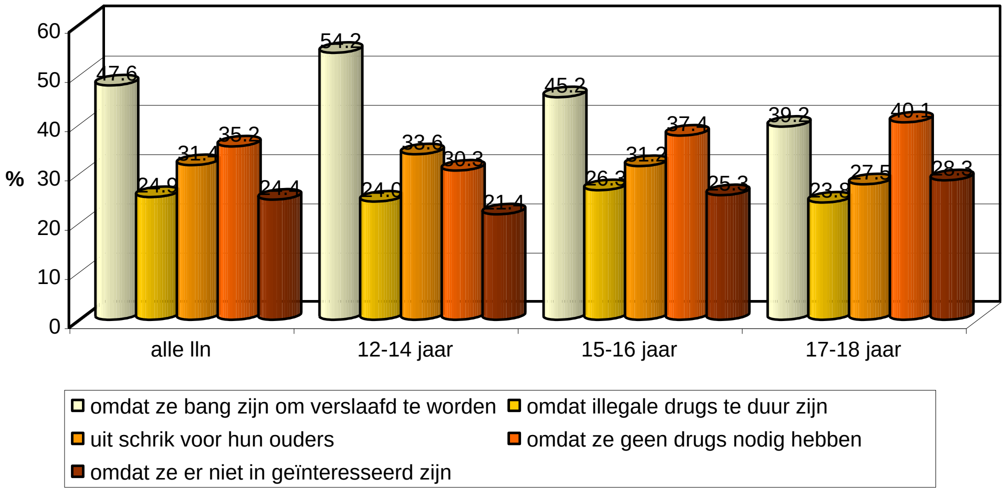
Een vergelijking van jongens en meisjes

Er is weinig verschil tussen jongens en meisjes wat betreft de motieven die zij aanhalen waarom jongeren illegale drugs gebruiken (tabel 9d). De top vijf voor beide geslachten bevat dezelfde motieven en wel in dezelfde volgorde van belangrijkheid. Er is één opvallend verschil, namelijk dat relatief meer meisjes de druk van vrienden aangeven als motief voor jongeren om illegale drugs te gebruiken.

Waarom gebruiken jongeren volgens de leerlingen geen illegale drugs?

Aan de jongeren werd eveneens gevraagd naar de redenen waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken (tabellen 10a-d en grafiek 7). Het meest aangekruiste motief is 'omdat ze bang zijn om verslaafd te worden' (47.6%). 35.2% meent dat jongeren geen drugs gebruiken 'omdat ze geen drugs nodig hebben', 31.4% meent denkt dat dit te maken heeft met het feit ze schrik hebben voor hun ouders en 24.9% 'omdat illegale drugs te duur zijn'. Op de vijfde plaats vermeldde 24.4% 'omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn' als motief om geen drugs te gebruiken (tabel 10a). Slechts 5.0% meent dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze er moeilijk aangeraken.

Grafiek 7: Motieven waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken, volgens de leerlingen

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Bij de vergelijking tussen de drie leeftijdsgroepen valt op dat de waarden voor sommige motieven stijgen met de leeftijd en dat andere dalen (tabel 10b). De motieven die eerder te maken hebben met persoonlijkheidseigenschappen ('omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben', 'omdat ze geen drugs nodig hebben' en 'omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn') werden meer aangeduid door de oudere leerlingen, terwijl de motieven die verband houden met een vorm van angst ('omdat ze bang zijn om verslaafd te worden', 'omdat illegale drugs gevaarlijk zijn', 'uit schrik voor hun ouders' en 'omdat ze bang zijn om de controle over zichzelf verliezen') meer worden aangehaald door de jongste leerlingen. Verder valt op dat de jongste leerlingen het gezondheidsargument het sterkst benadrukken en de oudste de invloed van hun vrienden.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

In tabel 10c vinden we de antwoorden op deze vraag terug per onderwijsvorm. Op de eerste plaats staat in alle onderwijsvormen de angst om verslaafd te worden. In het BSO hebben er wel meer leerlingen dit motief aangeduid dan in het ASO en het TSO. Ook 'omdat ze geen drugs nodig hebben' bekleedt in de drie onderwijsvormen een belangrijke plaats, zij het dat iets minder leerlingen van het BSO dit motief hebben aangeduid. 'Schrik voor de ouders' staat in het BSO dan weer een trapje hoger dan in het TSO en zeker dan in het ASO. 'Omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben' scoorde in het ASO veel beter dan in de andere twee onderwijsvormen. 'Omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn' werd door een even groot deel van de leerlingen uit de drie onderwijsvormen aangestipt. De hoge prijs van illegale drugs werd meer door TSO- en BSO-leerlingen vermeld dan door de ASO-leerlingen.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Er zijn verschillen in de motieven die jongens en meisjes aanhalen waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken (tabel 10d). Meer meisjes duidden de motieven aan die te maken hebben met persoonlijkheidseigenschappen ('omdat ze niet willen meedoen met die mode', omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben', 'omdat ze geen drugs nodig hebben' en 'omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn'), terwijl jongens meer de angstgerelateerde motieven aanbrachten ('omdat ze bang zijn om verslaafd te worden', 'omdat illegale drugs gevaarlijk zijn' en 'uit schrik voor hun ouders'). De enige uitzondering hierop is dat meer meisjes angst voor controleverlies aankruisten. Verder is sportief zijn volgens jongens veel belangrijker dan voor meisjes. Jongens denken ook meer dan meisjes dat hoge drugprijzen jongeren ervan weerhouden om ze te gebruiken.

De school en de leerling

Algemeen schoolklimaat: situering van de vragen

De **sfeer op school** bepaalt voor een groot stuk hoe de ondersteuning van vaardigheden die belangrijk zijn bij drugpreventie wordt ervaren (bijv. opkomen voor je mening, leren 'neen' zeggen, problemen oplossen,...). Een positief schoolklimaat draagt hiertoe bij. Uit onderzoek[iv] blijkt dat wanneer een jongere zich niet thuis voelt op school, dit een verhoogd risico kan betekenen voor alcohol- en ander drugmisbruik.

In concreto hebben we door middel van 15 items (vraag 10) gepeild naar de sfeer op school, de relatie met de leerkrachten, de sfeer in de klas en de assertiviteit van de leerlingen. Verder hebben we ook vragen gesteld over de middagactiviteiten op school (vragen 8 en 9): wat willen jongeren graag tijdens de middag doen en in welke mate kan de school hieraan tegemoet komen? De middagactiviteiten vormen - naast het contact tussen leerkrachten en leerlingen, leerkrachten en leerlingen onderling, tussen directie en leerlingen, de infrastructuur van de school, de prestatiegerichtheid, de leerlingenbegeleiding, het schoolbeleid en de participatie aan het schoolbeleid - één van de factoren die mede het schoolklimaat bepalen.

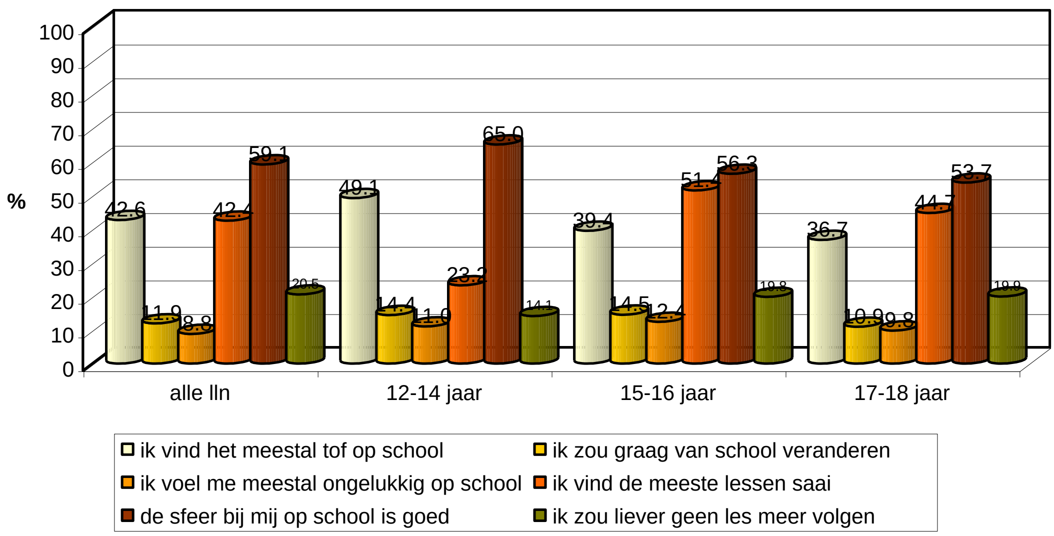
Algemeen schoolklimaat: resultaten

Sfeer op school

59.1% van de leerlingen vindt de sfeer op hun school goed (tabellen 11a en e[7] en grafiek 8). 42.6% vindt het meestal ook tof op school. 42.4% vindt de meeste lessen saai en 20.5% zou liever geen les meer volgen. 8.8% van de leerlingen voelt zich meestal ongelukkig op school en 11.9% van de leerlingen zou graag van school veranderen.

[7] Tabel 11a bevat dezelfde gegevens als tabel 11e, maar de waarden van enkele kolommen werden opgeteld.

Grafiek 8: Sfeer op school

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

De sfeer op school wordt zeker niet door de leerlingen van de drie leeftijdsgroepen op dezelfde wijze beleefd (tabellen 11b en e[8]). Hoe ouder de leerlingen, hoe minder ze het meestal tof vinden op school en hoe minder leerlingen zeggen dat de sfeer bij hen op school goed is. De groep van 15-16-jarigen telt de meeste leerlingen die de meeste lessen saai vinden. Onder de 12-14-jarigen zijn er in verhouding minder leerlingen die liever geen les meer zouden volgen, terwijl minder 17-18-jarigen graag van school zouden veranderen.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

In de drie onderwijsvormen zijn de meningen over de sfeer op school verdeeld (tabellen 11c en f[9]). Zo beoordelen de ASO-leerlingen de sfeer op school beter dan de TSO- en BSO-leerlingen. Meer ASO-leerlingen vinden het meestal ook tof op school. In het TSO en het BSO zijn er meer leerlingen dan in het ASO die zich meestal ongelukkig voelen op school en die graag van school zouden veranderen. Meer TSO- dan ASO-leerlingen zouden liever geen les meer volgen en in het BSO is deze groep het grootst.

[8] Tabel 11b bevat dezelfde gegevens als tabel 11e, maar de waarden van enkele kolommen werden opgeteld.
[9] Tabel 11c bevat dezelfde gegevens als tabel 11f, maar de waarden van enkele kolommen werden opgeteld.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Evenveel jongens als meisjes beoordelen de sfeer bij hen op school als goed, maar opvallend meer meisjes dan jongens vinden het meestal tof op school (tabellen 11d en g[10]). Daarentegen zijn er in verhouding wel wat meer meisjes die graag van school zouden veranderen. Meer jongens ervaren de meeste lessen als saai en er zijn er ook meer die liever geen les meer zouden volgen.

Assertiviteit

Een groot deel van de leerlingen voelt zich assertief (tabel 12a en grafiek 9). 86.1% durft ingaan tegen een leerkracht als die onterecht boos is op hem of haar en 77.6% durft het woord te nemen namens de klas. Slechts 12.0% voelt zich verlegen als de leerkracht hem of haar iets vraagt. Toch vindt 47.7% het vervelend om voor de klas te komen.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

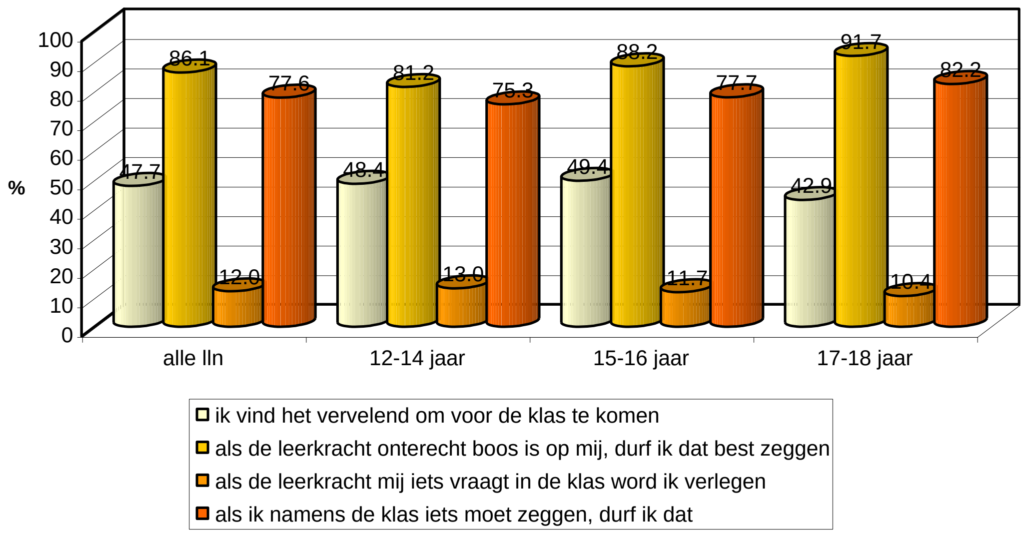
De oudste leerlingen durven meer dan de jongere leerlingen om namens de klas iets te zeggen (tabel 12a). De 17- en 18-jarige leerlingen hebben de minste reserves om voor de klas te komen. Met de leeftijd stijgt ook het percentage leerlingen dat in durft te gaan tegen een leerkracht als die onterecht boos is op hem of haar.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Er is weinig verschil in assertiviteit tussen het ASO, het TSO en het BSO (tabel 12b). ASO-leerlingen durven iets gemakkelijker opkomen voor zichzelf als de leerkracht onterecht boos is op hen. TSO-leerlingen durven wat minder goed dan de andere leerlingen om namens de klas het woord te nemen. Het BSO telt de minste leerlingen die verlegen worden als de leerkracht hen iets vraagt. In het BSO zijn er verhoudingsgewijs iets meer leerlingen dan in de andere twee onderwijsvormen die het vervelend vinden om voor de klas te komen. Anderzijds durven meer leerlingen in het BSO namens de klas te spreken.

[10] Tabel 11d bevat dezelfde gegevens als tabel 11g, maar de waarden van enkele kolommen werden opgeteld

Grafiek 9: Assertiviteit

Een vergelijking van jongens en meisjes

Jongens voelen zich over de hele lijn assertiever dan meisjes (tabel 12c). Meer meisjes dan jongens vinden het vervelend om voor de klas te komen en meer meisjes worden ook verlegen als de leerkracht hen iets vraagt in de klas. Verder durven meer jongens ingaan tegen een leerkracht als die onterecht boos is op hen en durven ze gemakkelijker namens de klas het woord te nemen.

Relatie met de leerkrachten

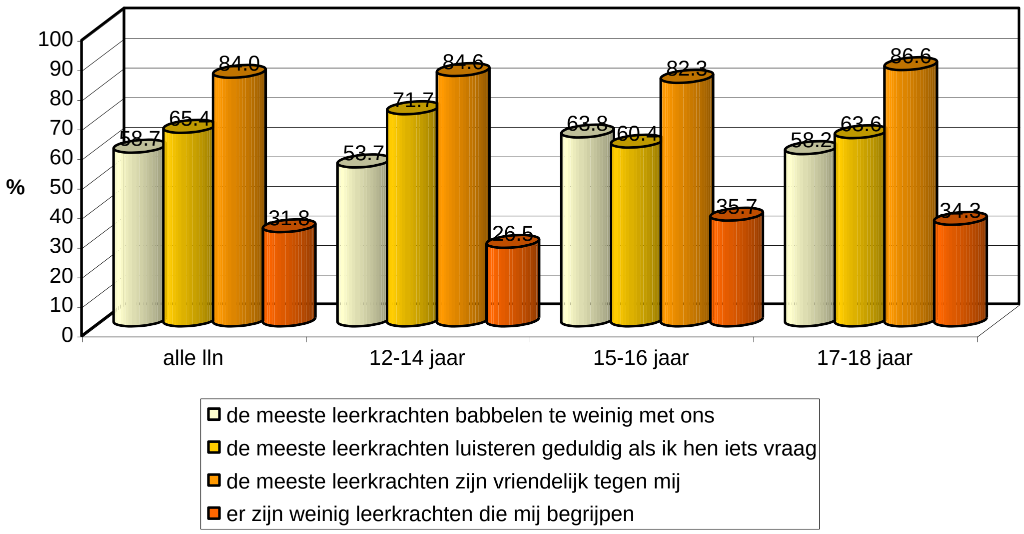
84.0% van de leerlingen vindt dat de meeste leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen en 65.4% menen dat de meeste leerkrachten geduldig luisteren als ze hen iets vragen (tabel 13a en grafiek 10). Toch vindt 58.7% dat de meeste leerkrachten te weinig babbelen met hen en voelt 31.8% zich onbegrepen door hen.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

De 15- en 16-jarigen beleven de relatie met hun leerkrachten minder positief dan de andere leerlingen (tabel 13a). De jongste leerlingen laten zich hierover het meest positief uit. Ze ervaren minder dan de oudere leerlingen dat hun leerkrachten te weinig met hen praten en voelen zich ook meer door hen

begrepen. Ze vinden ook meer dan de anderen dat hun leerkrachten geduldig luisteren als ze hen iets vragen.

Grafiek 10: Relatie met de leerkrachten

Een vergelijking van de onderwijsvormen

In het ASO en het TSO zijn er opvallend meer leerlingen dan in het BSO die vinden dat de meeste leerkrachten te weinig met hen babbelen (tabel 13b). Daarbij komt dat het TSO ook de minste leerlingen telt die een geduldig oor vinden bij hun leerkrachten als ze hen iets vragen. TSO- en BSO-leerlingen voelen zich verder iets minder begrepen door hun leerkrachten dan ASO-leerlingen en vinden ook minder dat hun leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Jongens beoordelen de relatie met hun leerkrachten minder positief dan meisjes, op één punt na: iets meer meisjes vinden dat hun leerkrachten niet genoeg met hen babbelen (tabel 13c).

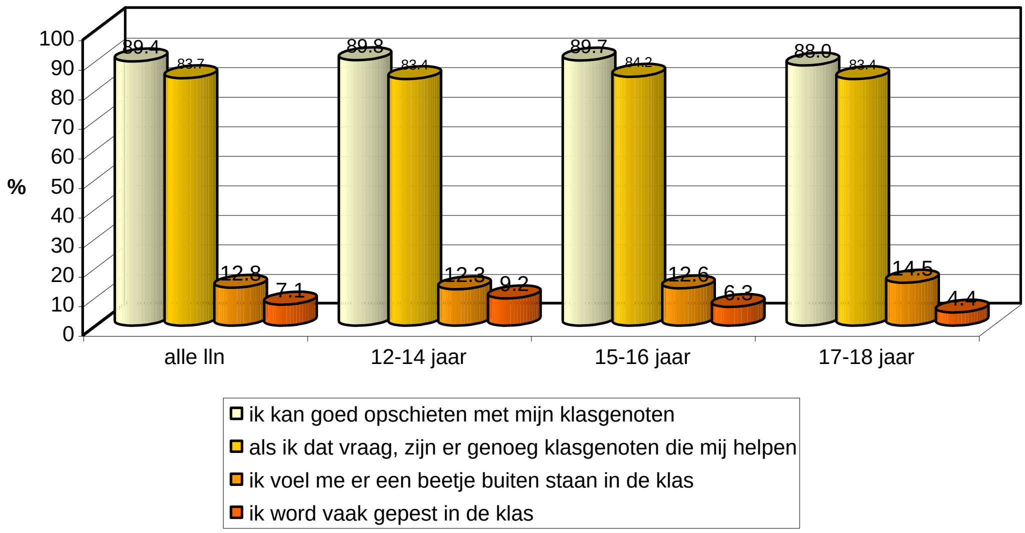
Relatie met de klasgenoten

89.4% van de leerlingen kan goed opschieten met zijn of haar klasgenoten (tabel 14a en grafiek 11). 83.7% denkt ook op voldoende hulp van hen te mogen rekenen indien ze hierom vragen. 12.8% van de leerlingen voelt zich er een beetje buiten staan in de klas en 7.1% geeft aan vaak te worden gepest.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

De verschillen tussen de drie leeftijdsgroepen op het vlak van de relatie met klasgenoten zijn minder groot (tabel 14a). De jongste leerlingen worden vaker gepest en de oudste leerlingen voelen zich er een beetje buiten staan.

Grafiek 11: Relatie met de klasgenoten

Een vergelijking van de onderwijsvormen

De verschillen tussen de onderwijsvormen zijn beperkt (tabel 14b). De relatie met de klasgenoten is minder goed in het BSO dan in de twee andere onderwijsvormen. In het ASO is deze relatie het best. Vooral van pesten wordt vaker melding gemaakt in het BSO dan in het TSO en zeker dan in het ASO.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Jongens en meisjes schieten even goed op met hun klasgenoten (tabel 14c). Wel verwachten minder jongens dan meisjes hulp van hun klasgenoten als ze daarom zouden vragen. Anderzijds voelen iets meer meisjes zich er in de klas een beetje buiten staan, maar komt pesten wat meer voor bij jongens.

Middagactiviteiten

67.9% van de leerlingen zou graag meer middagactiviteiten op school zien en 71.8% zou er liever andere hebben (tabel 15a).

Vier middagactiviteiten, waartussen de leerlingen konden kiezen, scoorden opvallend hoger dan de andere (tabel 16a): surfen op internet (55.9%), films bekijken (44.3%), sporten (44.1%) en muziek (37.3%). 19.3% zou willen dansen tijdens de middagpauze en 19.0% zou graag computerprogramma's leren.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

De 12- tot 16-jarigen spreken zich meer dan de 17-18-jarigen uit voor meer of andere middagactiviteiten (tabel 15b).

We zien dezelfde middagactiviteiten terugkomen in elke leeftijdsgroep, zij het niet steeds in dezelfde volgorde of door hetzelfde percentage leerlingen aangeduid (tabel 16b). Zo is surfen op internet in de drie leeftijdsgroepen de meest gekozen middagactiviteit, maar scoort ze hoger bij de jongste dan bij de oudste leerlingen. Ook sport en films bekijken zijn populairder bij de jongste leerlingen dan bij de oudere. Muziekactiviteiten worden dan weer meer gesmaakt door de wat oudere leerlingen. Verder springt in het oog dat meer 17-18-jarigen hebben aangekruist dat ze helemaal geen middagactiviteiten wensen. Dit kan verband houden met het feit dat in veel scholen de leerlingen van de derde graad 's middags buiten mogen. De middagpauze buiten de schoolmuren doorbrengen is voor sommige leerlingen allicht aantrekkelijker dan een activiteit op school zelf.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Het TSO en het BSO telt de meeste leerlingen die geïnteresseerd zijn in meer middagactiviteiten (tabel 15c). In het ASO is er meer belangstelling voor andere dan voor meer middagactiviteiten.

In de drie onderwijsvormen staan, weliswaar in een verschillende volgorde, dezelfde middagactiviteiten in de top vier (tabel 16c): surfen op internet, sport, muziek en films bekijken. Surfen op internet staat op nummer één in het TSO en het BSO; in het ASO is dit het geval voor sporten. Films bekijken en computerprogramma's aanleren werden telkens door een groter percentage ASO-leerlingen aangekruist. In het BSO heeft 11.1% van de leerlingen aangegeven helemaal geen activiteiten te willen. Verder valt het op dat een aantal activiteiten die gericht zijn op creativiteit, zoals toneel spelen en mediaprojecten, meer door ASO-leerlingen werd aangeduid.

Een vergelijking van jongens en meisjes

De vraag naar zowel meer en andere middagactiviteiten is groter bij jongens dan bij meisjes (tabel 15d). Meisjes willen vooral andere middagactiviteiten.

Bij de jongens springt dadelijk een beperkt aantal middagactiviteiten in het oog die door een groter aantal leerlingen werd aangeduid (tabel 16d). Bij de meisjes is er een grotere spreiding in hun keuze, wat leidt tot lagere percentages voor de afzonderlijke activiteiten. Er zijn enkele opvallende verschillen. Zeer weinig jongens hebben dansen aangekruist (2.8%), terwijl dit een veel gevraagde activiteit bij de meisjes was (36.3%). De computerbezigheden, zowel surfen als computerprogramma's aanleren, en daarnaast ook sport, scoorden dan weer hoger bij de jongens. In verhouding hebben ook veel meer meisjes muziekactiviteiten aangekruist.

Het schoolreglement: situering van de vragen

Om op school tot een goed functionerend alcohol- en drugbeleid te komen, is het van essentieel belang een aantal regels te hebben die door alle betrokken partijen gekend zijn en waaraan iedereen zich moet houden.

Regels over drugs maken duidelijk dat het gebruik van tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs niet vanzelfsprekend is en scheppen klaarheid voor alle betrokke-nen: de leerkracht weet hoever zijn verantwoordelijkheid reikt, de leerling kent zijn grenzen en de ouders merken dat de school actie onderneemt.

Van essentieel belang is het consequente gebruik van dezelfde regels. Een eenduidig gebruik ervan geeft de school geloofwaardigheid. Regels kunnen eventueel ook een kader bieden om op een open manier over een onderwerp als druggebruik te praten.

Vaak staan deze regels in het schoolreglement. Daarom is het van belang te vragen aan de leerlingen of zij het schoolreglement ooit gelezen hebben (vraag 18 en 19) en of ze ook weten wat erin staat (vraag 20, 21). Verder peilden we naar wat de leerlingen zelf vinden van de regels over drugs en druggebruik op school (vragen 22-26). De achterliggende doelstelling van deze vragen is dat ze de school de kans bieden om met de leerlingen het schoolreglement te bespreken. Dit wil zeggen dat de school aan de leerlingen de regels toelicht en motiveert, terwijl ze de mate waarin en de wijze waarop de leerlingen inspraak kunnen krijgen zelf bepaalt.

Met andere woorden, deze vragen zijn vooral belangrijk op het individuele schoolniveau. Op Vlaams niveau kunnen we daar weinig conclusies uit trekken.

Het schoolreglement: resultaten

Kennis van het schoolreglement

Een kwart van de leerlingen (26.9%) heeft het schoolreglement helemaal niet gelezen (tabel 17a). Meer dan de helft (54.2%) heeft het gedeeltelijk gelezen en een vijfde (18.8%) helemaal. Dit betekent dat 73.0% van alle leerlingen ooit het schoolreglement helemaal of gedeeltelijk heeft gelezen.

Voor 58.6% van de leerlingen die het reglement hebben gelezen was deze tekst hen volledig duidelijk (tabel 18a). 36.0% begreep toch niet alles even goed en 5.4% had er helemaal niets van begrepen.

63.9% van de leerlingen die het reglement hebben gelezen zegt dat er regels over drugs zijn in opgenomen, 33.4% weet niet of dit het geval is en 1.5% zegt dat dit niet zo is (tabel 19a).

Van diegenen die zeggen dat het reglement regels over drugs bevat, beweert 88.9% dat het om regels over roken gaat (tabel 20a). 74.7% meent ook dat er regels over alcohol in staan en 74.0% zegt dat dit ook het geval is voor illegale drugs. Slechts 15.0% vermeldt dat het ook regels over medicatie bevat.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Meer 12-14-jarige dan oudere leerlingen hebben het schoolreglement helemaal hebben gelezen (tabel 17a). Onder de 15-16-jarigen vinden we de meeste terug die er nooit een letter van hebben gelezen. Voor drie vijfde van de jongste én de oudste leerlingen is het reglement helemaal duidelijk; de 15-16-jarigen hebben er de meeste vragen bij (tabel 18a). Hoe ouder de leerlingen, hoe meer ze menen dat er regels over drugs in staan (tabel 19a). Ze denken dan in de eerste plaats aan tabak en daarna pas aan alcohol en illegale drugs (tabel 20a).

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Het BSO telt relatief gezien de meeste leerlingen die het schoolreglement helemaal niet gelezen hebben (tabel 17b). Iets meer ASO-leerlingen dan leerlingen uit de andere onderwijsvormen stellen zich vragen bij de duidelijkheid ervan (tabel 18b). Van de leerlingen die het reglement hebben gelezen, zijn er minder ASO-leerlingen die menen dat er ook regels over drugs in staan (tabel 19b). De BSO-leerlingen menen meer dan de andere leerlingen dat het reglement regels over drugs bevat. Over wat die regels over drugs precies inhouden, zijn de verschillen tussen de onderwijsvormen niet erg groot (tabel 20b). Meer ASO- en

TSO-leerlingen vermeldden hier tabak, alcohol en illegale drugs; in het BSO stipten meer leerlingen aan dat het ook regels over medicatie bevat.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Meer jongens dan meisjes hebben het schoolreglement helemaal nog niet ingekeken (tabel 17c). Dat verschil komt vooral tot uiting in het feit dat meer meisjes het reglement gedeeltelijk hebben gelezen. Meer meisjes vinden het reglement ook glashelder (tabel 18c). Nochtans denken iets meer jongens dan meisjes die het reglement hebben gelezen ook dat het regels over drugs bevat (tabel 19c). Jongens en meisjes hebben dezelfde ideeën over welke drugs er dan wel regels instaan (tabel 20c). Met uitzondering van tabak zijn er telkens iets minder meisjes die de middelen hebben aangeduid waarvan ze menen dat er regels over opgenomen zijn.

Meningen van de jongeren over de regels over drugs op school

Aan de jongeren werd ook gevraagd in hoeverre ze het eens zijn met de bestaande regels over drugs op school. Meer dan de helft van hen (54.4%) (tabel 21a) antwoordt dat ze het er volledig mee eens zijn, 35.7% heeft kritiek op deze regels en 9.0% is er helemaal niet mee akkoord (tabel 21a).

Een andere vraag handelde over de bespreekbaarheid van het thema 'legale en illegale drugs' op school. 53.2% van de leerlingen is van mening dat dit thema voldoende bespreekbaar is, maar 46.8% vindt dat dit niet het geval is (tabel 22a).

De overgrote meerderheid (86.9%) vindt dat dezelfde regels moeten gelden voor zowel leerlingen als leerkrachten (tabel 23a).

Slechts een derde van de leerlingen (33.2%) vindt niet dat roken mogelijk moet zijn op bepaalde plaatsen op de school (tabel 24a). Een vijfde (21.9%) wil een opheffing van het rookverbod voor de oudste leerlingen en bijna de helft (44.9%) is zonder meer tegenstander van een rookverbod voor alle leerlingen.

Drie kwart van de leerlingen (75.3%) vindt daarentegen dat alcohol drinken op school helemaal niet kan (tabel 25a). Toch vindt nog één leerling op tien (10.6%) dat dit wel zou toegelaten moeten zijn voor de oudste leerlingen.

Zeven leerlingen op tien (70.6%) vindt dat roken bij bepaalde schoolse activiteiten, zoals schoolreisjes of -feestjes, moet kunnen, hetzij enkel voor de oudste leerlingen (14.9%), hetzij voor iedereen (55.7%) (tabel 26a).

Wat betreft alcohol drinken bij dergelijke activiteiten zijn de leerlingen strenger (tabel 27a): meer dan de helft van hen (53.4%) vindt dat dit helemaal niet kan.

14.4% vindt dat dit voor de oudste leerlingen wel moet kunnen en een derde (32.2%) is hiervan zonder meer voorstander.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Wanneer we kijken naar de drie leeftijdsgroepen, valt op dat onder de jongste leerlingen er iets meer zijn die het niet eens zijn met de regels over drugs, maar vooral ook meer leerlingen die het er volledig mee eens zijn (tabel 21a). De oudere leerlingen zijn genuanceerder in het formuleren van hun mening.

De jongste leerlingen vinden het thema drugs meer bespreekbaar op hun school dan de leerlingen van de twee oudere leeftijdsgroepen (tabel 22a).

Hoe ouder de leerlingen, hoe meer ze vinden dat voor leerlingen en leerkrachten dezelfde regels moeten gelden (tabel 23a).

Tussen leerlingen van verschillende leeftijden bestaat een groot meningsverschil over in hoeverre roken of alcohol drinken op school of bij een schoolse activiteit aanvaardbaar is. Zo is 46.2% van de jongste leerlingen vierkant tegen roken op bepaalde plaatsen op school, terwijl de 15-16-jarigen de meeste pleitbezorgers telt om op school te roken en de 17-18-jarigen het meest opkomen voor hun eigen belangen (tabel 24a).

Hetzelfde verschijnsel zien we ook bij de meningen over roken bij bepaalde schoolse activiteiten (tabel 26a). De helft van de 12-14-jarigen (49.6%) is tegen roken op dergelijke activiteiten, twee derde van de 15-16-jarigen (68.7%) is zonder meer vóór en een kwart van de oudste leerlingen vindt dat hun leeftijdsgroep op dit punt moet worden bevoordeeld.

Een gelijkaardige reactie kwam er op de vraag naar de wenselijkheid van alcohol drinken bij bepaalde schoolse activiteiten (tabel 26a). De grootste groep van de jongste leerlingen zijn er ofwel voor, ofwel tegen. De 15-16-jarigen pleiten voor een algemene toelating en ook hier gaan onder de oudste leerlingen de meeste stemmen op voor een speciale regeling voor hun leeftijdsgroep.

Wat betreft alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school doet zich een ander antwoordpatroon voor (tabel 25a). Drie kwart van de 12- tot 16-jarigen vindt niet dat alcohol drinken op school kan. Bij de 17-18-jarigen is dit zelfs 80.7%.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Wat meer ASO-leerlingen dan TSO- en BSO-leerlingen zijn het volledig eens met de regels over drugs (tabel 21b). De meeste bedenkingen komen van de leerlingen uit het BSO.

De BSO-leerlingen hebben wel het meest van allemaal het gevoel dat het thema drugs bij hen op school bespreekbaar is (tabel 22b).

In het BSO zijn verder de minste leerlingen die dezelfde regels voor leerkrachten als voor leerlingen wensen (tabel 23b).

Het BSO is het meest van alle onderwijsvormen een pleitbezorger voor roken, zowel op bepaalde plaatsen op school als bij schoolse activiteiten (tabellen 24b en 26b). Deze leerlingen maken ook iets minder dan de andere leerlingen het onderscheid tussen jongere en oudere leerlingen. De ASO-leerlingen spreken zich het meest uit tegen roken in een schoolse context.

Er is meer eensgezindheid wat betreft alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school (tabel 25b): hier is drie kwart van elk van de drie onderwijsvormen tegen gekant. Deze eensgezindheid vinden we echter niet terug als het gaat over alcohol drinken bij bepaalde schoolse activiteiten (tabel 27b). De ASO-leerlingen hebben hiermee veel minder moeite dan de TSO-, en zeker dan de BSO-leerlingen. Bovendien maken ASO-leerlingen hier ook meer een onderscheid tussen jongere en oudere leerlingen.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Er bestaat slechts een miniem verschil tussen jongens en meisjes in de mate waarin ze het eens zijn met de regels over drugs (tabel 21c). Ze vinden het thema drugs ook ongeveer even bespreekbaar op school (tabel 22c) en vinden ook in dezelfde mate dat dezelfde regels moeten gelden voor leerkrachten en leerlingen (tabel 23c).

Iets meer meisjes dan jongens vinden dat roken op school helemaal niet door de beugel kan, terwijl jongens iets meer kiezen voor een toelating die voor iedereen geldt (tabel 24c).

Anderzijds blijkt uit tabel 25c dat meer meisjes onvoorwaardelijk gekant zijn tegen alcohol drinken op school.

Opmerkelijk is het toch wel zeer grote meningsverschil tussen beide geslachten wat betreft roken bij schoolse activiteiten (tabel 26c). Twee derde van de meisjes (60.7%) is hier tegen, maar bijna evenveel jongens (56.4%) is hiervan zonder meer voorstander.

Twee derde van de meisjes (60.7%) is ook tegen alcohol drinken bij dergelijke activiteiten (tabel 27c). De weerstand hiertegen is veel kleiner bij de jongens (46.1%). 38.2% van de jongens kiest voor een regel die dit toelaat aan alle leerlingen.

Vrijetijd en de leerling

Situering van de vragen

Preventieactiviteiten vertrekken best vanuit de leefwereld van de jongeren zelf. In dit kader is het daarom zinvol om te weten wat hen bezighoudt, waaraan ze hun vrije tijd besteden. Vrije tijd biedt niet alleen mogelijkheden om te ontspannen, maar het is ook een sociaal gebeuren waarin jongeren ervaringen kunnen opdoen met vriendschap en andere soorten relaties.

Vraag 5 gaat over de favoriete ontspanningsmogelijkheden van jongeren. Vraag 6 gaat na hoeveel jongeren al op café, naar dancings, jeugdhuizen of fuiven zijn geweest en hoe vaak ze dat doen.

Resultaten

Vrijetijdsbesteding

Gepolst naar de favoriete vrijetijdsbesteding, duidt bijna de helft van de leerlingen (46.6%) tv of video kijken aan (tabel 28a). Andere populaire vormen van vrijetijds-besteding zijn muziek beluisteren (44.2%), langsgaan bij vrienden of vriendinnen (37.7%), sporten in clubverband (30.4%), op de computer spelen/ werken (niet voor school) (26.8%) en naar een fuif of een dancing gaan (22.5%).

In tabellen 29a en c[11] zien we hoeveel leerlingen al zijn uitgegaan naar een fuif, een dancing, een jeugdhuis of op café en ook hoe vaak ze dit dan wel doen.
Drie kwart van alle leerlingen (74.7%) is ooit al naar een fuif geweest en iets minder leerlingen (70.8%) zijn ook al eens op café geweest. Slechts een derde van de leerlingen is al eens naar een dancing of naar een jeugdhuis geweest (respectievelijk 32.5% en 32.3%).
26.7% van de leerlingen gaat minstens één maal per week op café, 44.2% doet dit minder vaak. Eén leerling op tien (10.9%) gaat regelmatig naar een jeugdhuis en één op vijf (21.4%) doet dit eerder occasioneel. Twee derde van de leerlingen (66.9%) gaat occasioneel naar een fuif (7.9% doet dit regelmatig) en ruim een kwart (28.2%) gaat occasioneel naar een dancing (4.3% regelmatig).

[11] Tabel 29a bevat dezelfde gegevens als tabel 29c, maar deze bevat de som van de kolommen '<1x/maand', '1x/maand en '>1x/maand' (=occasioneel) en van '1x/week', '>1x/week' en 'dagelijks' (=regelmatig).

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Tv en video kijken is het populairst bij de jongste leerlingen (tabel 28b). Hoe jonger de leerlingen, hoe meer ze ook computeren hebben aangekruist. De oudere leerlingen besteden op hun beurt meer tijd aan vrienden of vriendinnen bezoeken en uitgaan. Opvallend is het feit dat er in verhouding meer leerlingen zijn die gewoon rondhangen op straat bij de 12- tot 16-jarigen dan bij de 17-18-jarigen.

Uiteraard gaan oudere leerlingen meer uit dan jongere leerlingen (tabellen 29b en d[12]). Zo gaat bijvoorbeeld een ruime helft van de 12-14-jarigen occasioneel naar een fuif, tegenover drie kwart van de 15-16-jarigen en van de 17-18-jarigen. Hoe ouder de leerlingen, hoe vaker ze ook uitgaan.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Tv of video kijken en muziek beluisteren staan in de drie onderwijsvormen op nummers één en twee (tabel 28c). TSO- en BSO-leerlingen gaan meer langs bij vriend(inn)en en gaan ook meer naar een dancing of een fuif dan ASO-leerlingen. ASO- en TSO-leerlingen sporten meer in clubverband en zijn meer betrokken in jeugdbewegingen dan BSO-leerlingen. Winkelen en gewoon wat rondhangen op straat komt wat meer voor bij leerlingen uit het BSO.

Evenveel leerlingen uit de drie onderwijsvormen gaan al eens op café of in een jeugdhuis (tabel 29e en g[13]). BSO-leerlingen komen wel iets vaker in een café dan TSO-leerlingen, die op hun beurt weer iets vaker komen dan ASO-leerlingen. Ook jeugdhuizen krijgen eerder BSO- en TSO-leerlingen als regelmatige klanten over de vloer dan ASO-leerlingen. De leerlingen uit het ASO zijn ook het minst vaak terug te vinden op fuiven of in dancings.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Meer meisjes dan jongens luisteren in hun vrije tijd naar muziek en gaan langs bij vriend(inn)en (tabel 28d). Jongens zitten dan weer veel meer voor hun computer en doen meer aan sport. Winkelen is bijna uitsluitend een meisjesaangelegenheid. Er zijn iets meer meisjes dan jongens die naar een fuif of een dancing gaan.

---

[12] Tabel 29b bevat dezelfde gegevens als tabel 29d, maar deze bevat de som van de kolommen '<1x/maand', '1x/maand en '>1x/maand' (=occasioneel) en van '1x/week', '>1x/week' en 'dagelijks' (=regelmatig).

[13] Tabel 29e bevat dezelfde gegevens als tabel 29g, maar deze bevat de som van de kolommen '<1x/maand', '1x/maand en '>1x/maand' (=occasioneel) en van '1x/week', '>1x/week' en 'dagelijks' (=regelmatig).

De verschillen tussen jongens en meisjes in hun uitgaansgedrag zijn beperkt (tabel 29f en h[14]). Jongens gaan iets meer naar een jeugdhuis, vooral dan op regelmatige basis en ze gaan ook iets vaker op café dan meisjes, maar deze verschillen zijn eerder klein.

[14] Tabel 29f bevat dezelfde gegevens als tabel 29h, maar deze bevat de som van de kolommen '<1x/maand', '1x/maand en '>1x/maand' (=occasioneel) en van '1x/week', '>1x/week' en 'dagelijks' (=regelmatig).

De rol van de omgeving

Situering van de vragen

De omgeving waarin de adolescent opgroeit speelt een grote rol in het hele ontwikkelingsproces dat hij doormaakt. Met ‘omgeving‘ bedoelen we zowel de fysieke omgeving als de mensen met wie de jongere in contact komt. Jongeren leven in een bepaalde sociale context die mee bepaalt op welke wijze zij met drugs en druggebruikers omgaan. De mensen uit de directe omgeving, familie en vrienden, vormen niet alleen mee het normatieve kader, maar kunnen ook ondersteuning en advies bieden aan de jongere.

Uit het vorige hoofdstuk over de vrijetijdsbesteding bleek het belang van de leeftijdsgenoten (of de 'peergroep') al. Naarmate jongeren opgroeien, gaan leeftijdsgenoten meer en meer zijn referentiekader uitmaken. Op het moment dat de peers belangrijker worden in het leven van jongeren, komen zij voor het eerst zelf in contact met genotsmiddelen. Experimenteren met verschillende levensstijlen is eigen aan de adolescentie en gebeurt samen met leeftijdsgenoten. Als jongeren problemen hebben (liefdesproblemen, conflicten thuis of op school, drugproblemen), zullen zij te rade gaan bij diezelfde peers. Jongeren willen op de eerste plaats begrepen worden. De reactie van leeftijdsgenoten is op zulke momenten dus erg belangrijk. Deze vriendenkring bepaalt ook mee het referentiekader waarbinnen jongeren hun gedrag zullen toetsen.

Volwassenen hebben ook een belangrijke modelfunctie voor tieners in hun ontwikkeling. Volwassenen weerspiegelen immers datgene waar de jongere naartoe groeit en kunnen vanuit hun positie ook een heel grote invloed uitoefenen op de attitudes en gedragingen van jongeren. Zo blijkt dat het gezin nog steeds een belangrijk referentiepunt is voor de opgroeiende jongeren.

Uit de literatuur blijkt dat de invloed van ouders op het druggebruik van hun kinderen zeer groot is. Ouders zijn belangrijke rolmodellen op vlak van gebruik van tabak, alcohol en medicatie. Bovendien beïnvloeden zij in het opvoedingsproces de gedragingen, activiteiten en vriendschapsrelaties van hun kinderen (Cohen & Linton, 1995; Cohen & Rice, 1995)[v]. Jongeren appreciëren ook de grenzen die door hun ouders gesteld worden. De adolescentieperiode is immers een zeer verwarrende periode, gekenmerkt door veel onzekerheden en vraagtekens, waarin een aantal richtlijnen meer dan welkom zijn.

Voor de ouders kan het helpen om zich goed te informeren over de mogelijke effecten en risico’s van druggebruik, zodat ze zich niet hoeven te laten leiden door

onwetendheid en de dikwijls daaruit voortvloeiende paniekreactie bij de confrontatie met een drugprobleem.

Resultaten

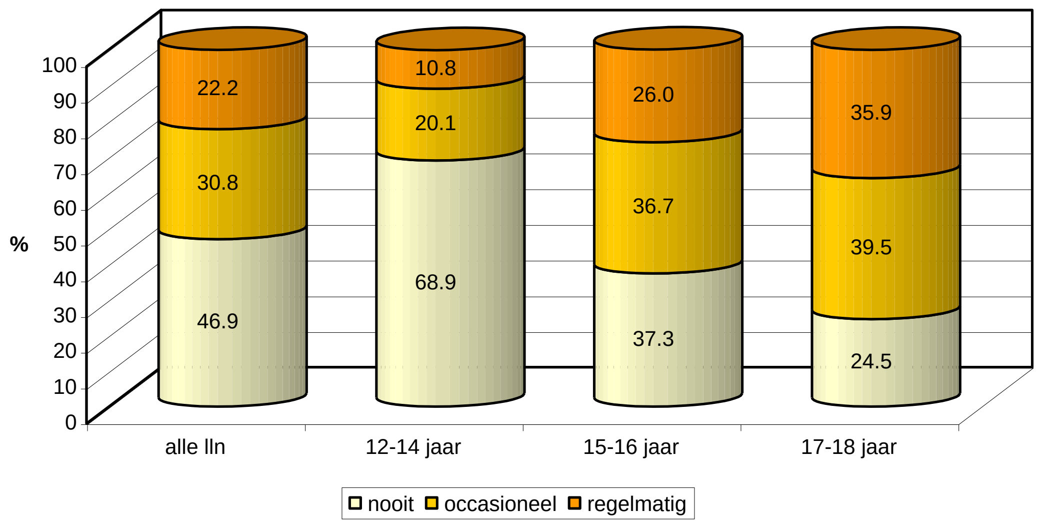
Plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt

Meer dan de helft van alle leerlingen (53.1%) is ooit al eens op een plaats geweest waar illegale drugs worden gebruikt (tabellen 30a en e). Ruim een vijfde van alle leerlingen (22.2%) komt zelfs minimaal één keer per week op dergelijke plaatsen.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Hoe ouder de leerlingen, hoe groter de kans dat ze ooit al eens op een dergelijke plaats zijn geweest en hoe groter de kans dat dit frequenter gebeurt (tabellen 30b en f en grafiek 12). Zo komt ruim een derde van de leerlingen van 17 en 18 jaar (35.9%) minstens één maal per week op een dergelijke plaats, terwijl twee derde van de 12-14-jarigen daar nog nooit is geweest.

Grafiek 12: Hoe vaak leerlingen op een plaats komen waar illegale drugs worden gebruikt

Een vergelijking van de onderwijsvormen

In het BSO zijn er minder leerlingen dan in het ASO en het TSO die ooit al op een plaats zijn geweest waar illegale drugs worden gebruikt (tabellen 30c en g). Nochtans zien we ook dat het BSO net de meeste leerlingen telt die zulke plaatsen regelmatig bezoeken.

Een vergelijking van jongens en meisjes

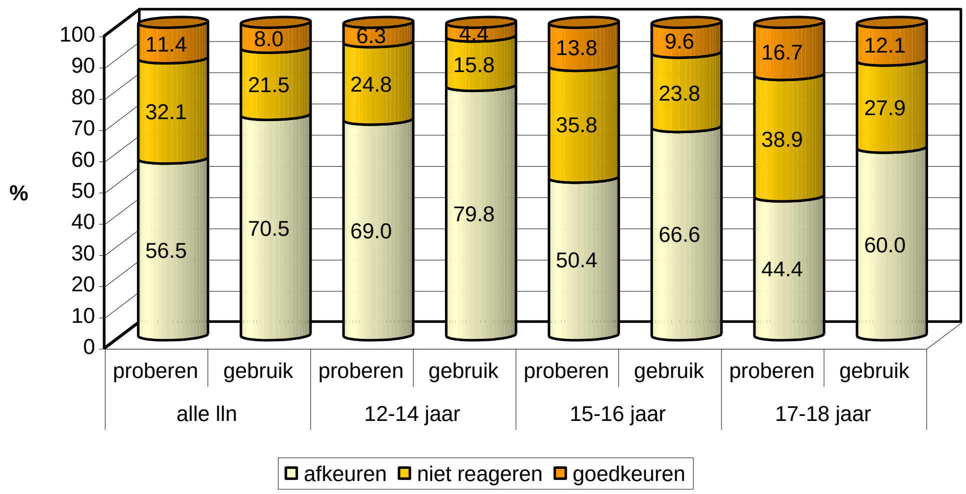
Iets meer jongens dan meisjes zijn al eens op een plaats gekomen waar illegale drugs worden gebruikt (tabellen 30d en h). Ze komen er ook iets vaker dan de meisjes.

De rol van de vriendengroep

Daarnaast is er nog de invloed van vrienden. In de vragenlijst wordt gepeild naar hoe jongeren denken dat hun beste vrienden zouden reageren wanneer ze cannabis zouden proberen of gebruiken (tabel 31a en grafiek 13).

In tabel 31a zien we dat het grootste deel van de jongeren verwacht dat hun beste vrienden zowel proberen als gebruik zouden afkeuren. Het ligt in de lijn van de verwachtingen dat meer jongeren afkeuring verwachten bij gebruik dan bij proberen (respectievelijk 70.5% en 56.5%). Een belangrijk deel denkt wel dat hun beste vrienden hierop helemaal niet zouden reageren: 32.1% denkt dat dit zou gebeuren bij proberen van cannabis en 21.5% bij gebruik. Tenslotte is er een aantal jongeren dat van hun beste vrienden een goedkeuring verwacht. 11.4% verwacht dit bij proberen en 8.0% bij gebruik van cannabis.

Grafiek 13: Vermeende reacties van beste vrienden op proberen of gebruik van cannabis

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

In tabel 31b worden de antwoorden van de leerlingen ook per leeftijdsgroep weergegeven. Uit deze tabel kunnen we afleiden dat naarmate de leerlingen ouder zijn, meer onder hen menen dat hun beste vrienden niet of goedkeurend

zouden reageren bij proberen of gebruik van cannabis. Zo denkt bijvoorbeeld meer dan één derde van de 15-16 jarigen en van de 17-18-jarigen dat hun beste vrienden niet zouden reageren indien zij cannabis zouden proberen (respectievelijk 35.8% en 38.9%) en nog niet de helft van de oudste leeftijdsgroep (44.4%) verwacht een afkeurende reactie. Het verschil in verwachte reactie tussen proberen en gebruik van cannabis blijft wel bestaan in de drie leeftijdsgroepen.

Een vergelijking van de onderwijsvormen

Wanneer we de antwoorden uit de drie onderwijsvormen naast elkaar leggen, zien we dat de verschillen niet groot zijn (tabel 31c). Toch springt in het oog dat in het ASO enerzijds iets minder leerlingen dan in de twee andere onderwijsvormen menen dat hun beste vrienden met afkeuring zouden reageren indien ze cannabis zouden proberen en anderzijds iets meer leerlingen een afkeuring verwachten in geval van cannabisgebruik.

Een vergelijking van jongens en meisjes

De grootste verschillen vinden we terug tussen jongens en meisjes (tabel 31d): meisjes verwachten opvallend meer (een verschil van maar liefst 20%) dat hun beste vriend(inn)en het zouden afkeuren indien zij cannabis zouden proberen of gebruiken, terwijl meer jongens menen dat hun vrienden hierop niet of goedkeurend zouden reageren.

De rol van de ouders

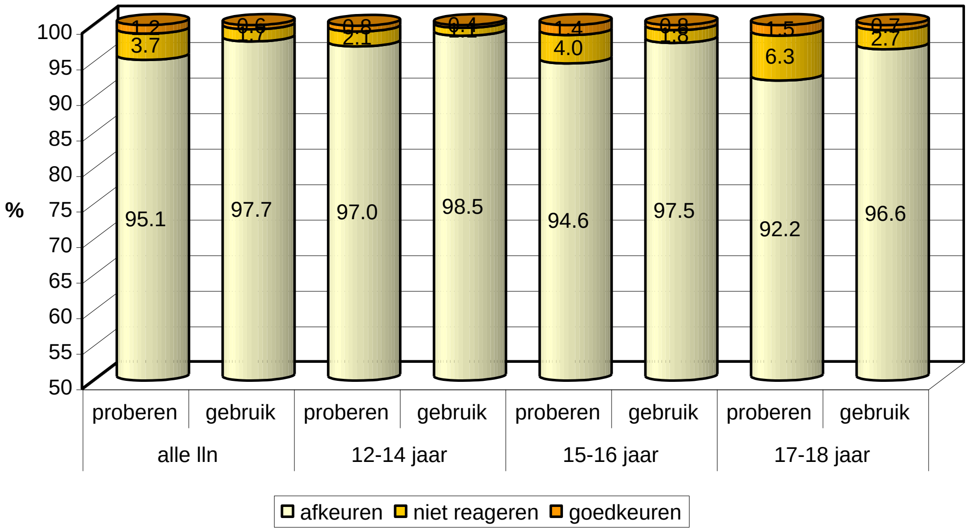
Dezelfde vraag wordt ook gesteld met betrekking tot de geanticipeerde reacties van de ouders (tabel 32a en grafiek 14).

Uit tabel 32a blijkt dat de overgrote meerderheid van de jongeren denkt dat hun ouders zowel proberen als gebruik van cannabis zonder meer zouden afkeuren. Ook hier denken iets meer leerlingen dat hun ouders zo zouden reageren bij gebruik dan bij proberen. Weinig leerlingen verwachten dat ze hierop helemaal niet zouden reageren en nog minder dat ze het zouden goedkeuren.

Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Tussen de leeftijdsgroepen zijn er kleine verschillen: het percentage leerlingen dat een afkeuring verwacht daalt lichtjes met een toenemende leeftijd, terwijl dat van de leerlingen die de twee andere reacties (geen reactie of een goedkeuring) voorzien iets toeneemt (tabel 32b).

Grafiek 14: Vermeende reacties van ouders op proberen of gebruik van cannabis

Een vergelijking van de onderwijsvormen

De onderwijsvormen onderscheiden zich hier veel minder opvallend van elkaar dan wat betreft de geanticipeerde reacties van de vrienden (tabel 32c). Desalniettemin zien we opnieuw dat iets minder ASO-leerlingen afkeuring verwachten bij proberen en iets meer bij gebruik dan de leerlingen uit de andere onderwijsvormen.

Een vergelijking van jongens en meisjes

De grote verschillen tussen jongens en meisjes die we kregen op deze vraag naar de reactie van hun vrienden, vinden we niet terug bij de vraag naar de reactie van hun ouders (tabel 32d).

Opvang en begeleiding

Situering van de vragen

Als jongeren drugs gebruiken, betekent dit niet noodzakelijk dat het om probleemjongeren gaat. Wel is het zo dat leerlingen die met illegale drugs experimenteren soms problemen krijgen, niet onmiddellijk als gevolg van het gebruik van die middelen, maar omwille van het illegale karakter ervan, omdat ze de grenzen en regels van de school en thuis overtreden,…

Naast sanctionerende maatregelen voor gebruikers is het evenzeer nodig dat er een begeleidende component in het drugbeleid van een school voorzien wordt.

Hierbij zullen meestal niet zozeer het druggebruik zelf, maar eerder de motivaties en eventuele achterliggende problemen van de betrokken jongeren het aanknopingspunt vormen.

Die begeleiding wordt bij voorkeur in de school zelf georganiseerd (door een CLB-medewerker, vertrouwensleerkracht, opvoeder,…), maar wanneer de problemen te groot zijn, kan er ook doorverwezen worden naar externe hulpverleningsinstanties. De school volgt bij voorkeur deze doorverwijzing op.

Als er een goed contact is tussen de leerkrachten en de leerlingen, is vroegdetectie in geval van problemen mogelijk. Een leerkracht die goed op de hoogte is van wat er leeft onder de jongeren, zal snel wijzigingen in de attitudes of het gedrag van de leerlingen opmerken. Vaak gaat het om de typische ontwikkelingsperikelen van adolescenten. Soms kunnen ze ook refereren naar druggebruik en eventueel daaraan gekoppelde problemen.

Meestal ervaren jongeren zelf hun druggebruik niet onmiddellijk als een probleem. Voor hen hoort dit gewoon bij het plezier maken en is het eerder de omgeving die problemen heeft. Toch is het belangrijk dat leerlingen weten bij wie ze terechtkunnen als zijzelf of een vriend(in) een drugprobleem hebben.

De laatste vraag van de vragenlijst (vraag 24) peilt naar de personen of diensten waarmee de leerlingen zelf het eerst contact zouden opnemen indien zijzelf of iemand uit hun omgeving problemen zou hebben met drugs.

Resultaten

Uit de gegevens blijkt dat bijna drie kwart van de leerlingen (72.5%), in geval van een drugprobleem, zich zou wenden tot de beste vriend(in) (tabel 33a en grafiek 15). Twee vijfde zou zijn of haar probleem toevertrouwen aan broer of zus[15] (38.6%). Meer dan een derde (35.9%) zou naar de ouders stappen en ruim een kwart (28.5%) zou naar de DrugLijn bellen. 17.8% zou nog andere familieleden in vertrouwen nemen en 17.2% zou naar medeleerlingen toestappen. 16.9% zou gehoor zoeken bij een vertrouwensleerkracht.

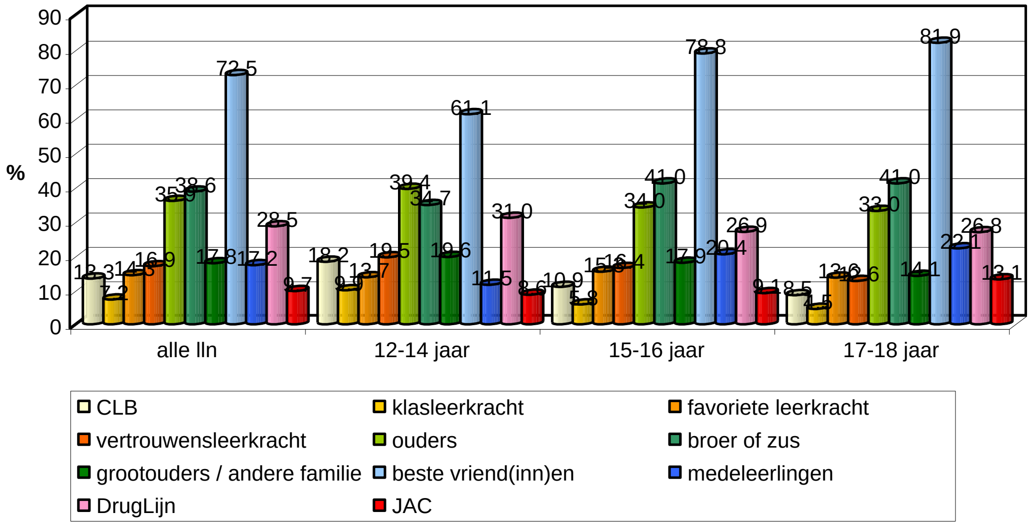
Evolutie in functie van de leeftijd: vergelijking van de drie leeftijdsgroepen

Met het ouder worden gaan de gezagsfiguren (ouders, grootouders) geleidelijk aan minder belangrijk worden en moeten het veld ruimen voor de leeftijdsgenoten van de jongeren (beste vriend(in), broers en zussen, medeleerlingen) (tabel 33b). De vertrouwensleerkracht wordt door de oudere leerlingen minder aangeduid als

[15] Wat erg veel is gezien het feit dat niet alle leerlingen broers of zussen hebben.

mogelijke vertrouwensfiguur voor drugproblemen, terwijl de favoriete leerkracht in de drie leeftijdsgroepen ongeveer even vaak wordt vermeld (zelfs iets vaker door de 15-16-jarigen). Ook de DrugLijn wordt iets meer vermeld in de lagere leeftijdsgroepen. Wat betreft externe hulpverleningsdiensten neemt het belang van het JAC en van de huisarts wat toe met de leeftijd en die van het CLB en van het CGG af.

Grafiek 15: Vertrouwensfiguren in geval van drugproblemen

Een vergelijking van de onderwijsvormen

In de drie onderwijsvormen stonden dezelfde vertrouwensfiguren/-diensten op dezelfde plaats en in dezelfde volgorde van belangrijkheid (tabel 33c). Op nummer één staat overal de beste vriend(in), op de tweede plaats broer of zus, op de derde plaats de ouders en op de vierde plaats de DrugLijn.

Het CLB en de vertrouwensleerkracht scoren beter in het TSO en het BSO dan in het ASO. BSO-leerlingen zouden minder vlug dan TSO- of ASO-leerlingen hun beste vrienden aanspreken in geval van drugproblemen. De favoriete leerkracht doet het het best in het ASO.

Een vergelijking van jongens en meisjes

Jongens en meisjes zouden ongeveer naar dezelfde personen of instanties gaan in geval van drugproblemen (tabel 33d). Het percentage meisjes dat hier hun beste vriend(in) aanduiden, ligt wel beduidend hoger dan bij de jongens (78.4% tegenover 66.6%). Ook zouden meisjes gemakkelijker een favoriete leerkracht en een vertrouwensleerkracht in vertrouwen nemen. Verder stappen iets meer jongens dan meisjes naar hun ouders en naar hun medeleerlingen bij drugproblemen.

VERGELIJKING VAN DE DRIE SCHOOLJAREN

Daar de scholen zelf het initiatief nemen om zich in te schrijven voor de leerlingenbevraging, zijn de gegevens van de drie schooljaren niet zonder meer vergelijkbaar. Hierdoor kan VAD de leerlingenpopulatie immers niet op een vergelijkbare wijze samenstellen. Zo kan het zijn dat het ene schooljaar er in verhouding meer jongens dan meisjes de vragenlijst hebben ingevuld dan de andere schooljaren, of kan de gemiddelde leeftijd verschillend zijn of de verhouding van de drie onderwijsvormen.

Daarom heeft VAD uit elke databank een ad random steekproef genomen die op een identieke manier werd samengesteld. Elk van die steekproeven bevat als dusdanig evenveel jongens als meisjes tussen twaalf en achttien jaar uit het ASO, TSO en BSO. De gemiddelde leeftijd per steekproef bedraagt vijftien jaar (zie ook tabel B op pagina 11).

VAD heeft de drie databanken met elkaar vergeleken op het vlak van middelengebruik, gokken en de rol van de omgeving. De andere variabelen waren niet met elkaar vergelijkbaar vanwege een verschillende vraagstelling in de drie schooljaren. Hierbij hebben we nagegaan of er evoluties zijn waar te nemen over de afgelopen drie schooljaren en in welke mate die evoluties verschillend zijn voor jongens en meisjes, op verschillende leeftijden en in verschillende onderwijsvormen.

Middelengebruik

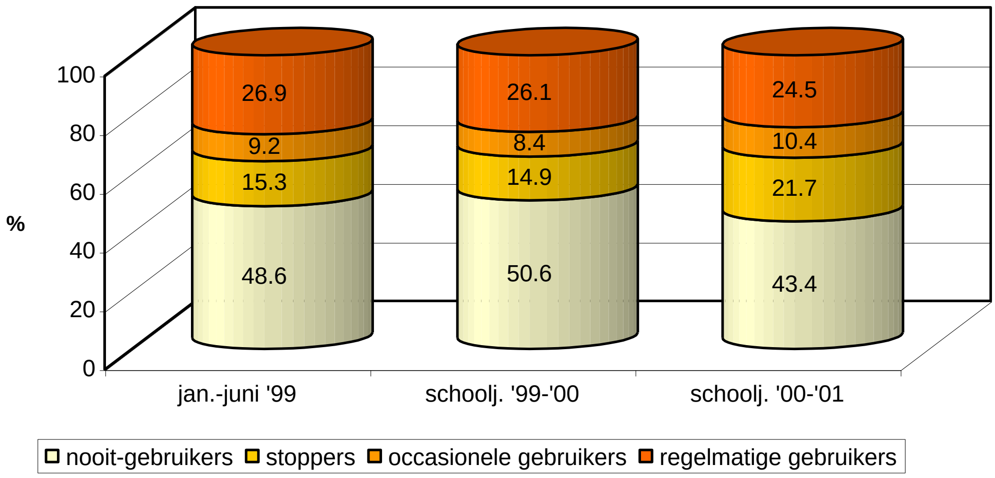
Wat betreft middelengebruik heeft VAD het gebruik van de vier productcategorieën -met name tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs- vergeleken. Vervolgens hebben we ook nagegaan of er in het gebruik van de verschillende middelen binnen de productcategorieën ook trends zijn die niet weerspiegeld worden in de gegevens over de grote productcategorieën. Zo zou het kunnen zijn dat er geen verschil is tussen de populaties in bijvoorbeeld het gebruik van alcohol, maar dit betekent geenszins dat er geen verschil zou kunnen bestaan in het gebruik van verschillende alcoholische dranken: een daling van het gebruik van de ene alcoholische drank kan immers een stijging van een andere drank maskeren.

Tabaksgebruik

Over de drie schooljaren heen is het tabaksgebruik in de leerlingenpopulaties toegenomen (tabel 34 en grafiek 16). Nochtans vinden we deze toename niet

terug in het laatstejaarsgebruik; dat is stabiel gebleven. De oorzaak hiervan is een stijging van het percentage leerlingen dat langer dan een jaar is gestopt met roken.

Grafiek 16: Tabaksgebruik in de drie schooljaren

Leeftijdsverschillen

De stijging in ooit-gebruik doet zich voor in alle leeftijdscategorieën vanaf dertien jaar (tabel 35a). Bij de twaalfjarigen doet zich een dergelijke stijging niet voor. De stabiliteit van het laatstejaarsgebruik vinden we terug in alle leeftijdsgroepen.

Geslachtsverschillen

De stijgende trend in het ooit-gebruik van tabak manifesteert zich sterker bij de meisjes dan bij de jongens (tabel 35b). Terwijl in de eerste twee schooljaren dit cijfer iets hoger lag bij de jongens, zien we dat in het laatste schooljaar de meisjes de andere sexe hebben voorbijgestoken.

Verschillen tussen de onderwijsvormen

De toename in ooit-gebruik van tabak vinden we in de drie onderwijsvormen terug (tabel 35c). Ook wat betreft het laatstejaarsgebruik zijn weinig verschillen waarneembaar.

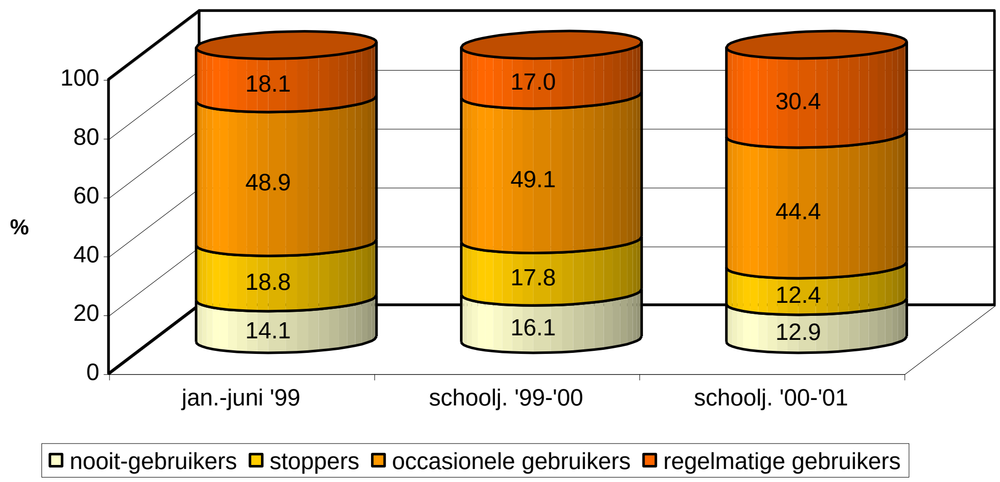
Alcoholgebruik

Over de drie schooljaren heen zijn er meer leerlingen alcohol gaan drinken (tabel 34 en grafiek 17). In verhouding waren er het afgelopen schooljaar ook minder

leerlingen die al langer dan een jaar geen alcohol meer hebben gedronken. Dat resulteert voornamelijk in een stijging van het laatstejaarsgebruik, dat het afgelopen schooljaar is toegenomen. Deze toename kan volledig op het conto worden geschreven van het regelmatig alcoholgebruik.

De evoluties in het alcoholgebruik als productcategorie verbergen de verschillen in evolutie van het gebruik van de verschillende alcoholische dranken (tabel 36a).
Enkel de evolutie van het ***bier***gebruik loopt parallel met dat van de productcategorie alcohol: een lichte toename van het ooit-gebruik en van het percentage 'stoppers', geen verschil in laatstejaarsgebruik, een afname van occasioneel drinken en een toename van regelmatig drinken.
Voor ***wijn*** zien we niet alleen een stijging van het ooit-gebruik, maar ook van het laatstejaarsgebruik, zowel van occasionele als van regelmatige wijndrinkers.
In de drie schooljaren hebben ongeveer evenveel leerlingen ooit ***sterke drank*** gedronken. Het laatste schooljaar waren er evenwel meer 'stoppers', zodat het laatstejaarsgebruik van sterke drank er lager lag dan de voorgaande schooljaren.
Aperitieven, long drinks, cocktails en alcopops kenden een stijging van zowel het ooit-gebruik als het laatstejaarsgebruik[16]. Deze stijging vond plaats in het laatste schooljaar: niet alleen het occasioneel, maar ook het regelmatig drinken van deze drankjes maakte een fikse sprong.

Grafiek 17: Alcoholgebruik in de drie schooljaren

[16] We hebben deze dranken samengenomen, omdat de bevraging ervan in de afgelopen drie jaren varieerde. In de eerste vragenlijst, die werd gehanteerd tijdens de eerste twee schooljaren werden de categorieën 'aperitieven en long drinks' en 'alcopops' gebruikt. Nadien werd de vragenlijst aangepast vanwege de samenstelling van de drankjes in 'aperitieven', 'cocktails'. Deze vragenlijst werd gebruikt in de periode september 2000-februari 2001. Omdat in het najaar van 2000 alcopops in de mediabelangstelling kwamen, werden de alcopops er als aparte categorie opnieuw uitgelicht en werden de drankjes verdeeld in 'aperitieven', 'cocktails' en 'alcopops'. Voor de vergelijkbaarheid van de gegevens werd voor deze soorten drankjes een combinatievariabele geconstrueerd.

Leeftijdsverschillen

De stijging van het ooit-gebruik van alcohol situeert zich in de leeftijdsgroep van 12 tot en met 15 jaar (tabel 36b). Deze stijging is het grootste bij de jongste leerlingen en neemt verder af met de leeftijd. Daarna schijnt er zich een plafondeffect voor te doen: het ooit-gebruik ligt dan zo hoog dat er van een verdere toename nauwelijks nog sprake kan zijn. In de groep van 12- en 13-jarigen vertaalt de toename in laatstejaarsgebruik zich in een verhoging van het percentage occasionele alcoholdrinkers. Vanaf de leeftijdsgroep van de 14-jarigen vinden we die stijging van de laatstejaarsprevalentie terug bij de regelmatige drinkers. Hoewel het laatstejaarsgebruik bij de achttienjarigen niet meer verder stijgt, neemt het percentage regelmatige drinkers sterk toe, maar dit is een gevolg van een verschuiving van occasionele naar regelmatige drinkers. Zo dronk in 1999 een derde van de achtienjarigen regelmatig alcohol. Dit is anno 2001 opgelopen tot meer dan de helft van deze leeftijdsgroep.

In de afgelopen drie schooljaren hebben steeds meer 12- tot 15-jarigen ooit ***bier*** gedronken (tabel 36c). Het laatstejaarsgebruik van bier is voor de 12- tot 14-jarigen licht gestegen, voor de 15- en 16-jarigen stabiel gebleven en voor de twee oudste leeftijdsgroepen zelfs lichtjes afgenomen. Deze cijfers zeggen niets over een evolutie in hoe vaak de leerlingen bier drinken. Bij de 12- en 13-jarigen is de stijging in laatstejaarsgebruik van bier terug te vinden in het occasioneel gebruik. Vanaf de leeftijd van 14 jaar is er een toename van het regelmatig bier drinken en is het occasioneel bier drinken afgenomen de afgelopen drie schooljaren in de leeftijdsgroepen vanaf 15 jaar.
Het ooit-gebruik van ***wijn*** is de voorbije drie jaren gestegen in alle leeftijdsgroepen, met uitzondering van de 17- en 18-jarigen (tabel 36d). Ook het laatstejaarsgebruik is in deze groepen gestegen, hetzij in minder sterke mate. Bij de 18-jarigen is het laatstejaarsgebruik daarentegen lichtjes gedaald. Tot 14 jaar vertaalt de stijging zich in een toename van het occasioneel drinken van wijn; vanaf 15 jaar is het regelmatig wijn drinken gestegen.
Voor ***sterke drank*** zien we een lichte toename in het ooit-gebruik in de leeftijdsgroep van 13- en 14-jarigen, terwijl het laatstejaarsgebruik stabiel is gebleven door een toename van het percentage 'stoppers' (tabel 36e). Vanaf 16 jaar is zowel het ooit-gebruik als het laatstejaarsgebruik afgenomen. Toch merken we in deze groepen een kleine stijging op van het regelmatig drinken van sterke drank.
De groep van ***aperitieven, long drinks, cocktails en alcopops*** vertoont een heel aparte ontwikkeling (tabel 36f): zowel het ooit-gebruik als het laatstejaarsgebruik zijn sterk toegenomen in alle leeftijdscategorieën. Weliswaar is die toename kleiner in de oudste leeftijdsgroepen, waar zich opnieuw een plafondeffect voordoet. De stijging in gebruik is dermate sterk, dat in 2001 deze groep van

alcoholische dranken bier van de troon heeft gestoten. Terwijl op jongere leeftijd de toename zich manifesteert in een groei van occasioneel gebruik, is dit op oudere leeftijd een groei van regelmatig gebruik.

Geslachtsverschillen

Van de evolutie in alcoholgebruik als productcategorie, zoals we die zagen voor de totale populatie, vinden we een weerspiegeling terug bij zowel jongens als meisjes (tabel 36g).

Wat betreft het gebruik van ***bier*** (tabel 37a) en ***sterke drank*** (tabel 37e) zijn geen geslachtsverschillen terug te vinden in de evolutie de afgelopen drie jaren. Dit is wel het geval voor de andere alcoholische dranken.
De trend in ooit-gebruik en laatstejaarsgebruik van ***wijn*** is niet verschillend voor jongens en meisjes (tabel 37c). Bij de jongens uit de stijging in laatstejaarsgebruik zich wel eerder in een toename van het regelmatig gebruik en bij de meisjes vooral van het occasioneel gebruik.
Wat betreft de groep ***aperitieven, long drinks, cocktails en alcopops*** merken we op dat de toename van zowel het ooit-gebruik als het laatstejaarsgebruik sterker is bij de meisjes dan bij de jongens, zodat de geslachtsverschillen in gebruik van deze drankjes in 2001 zijn weggevallen (tabel 37g). Meisjes drinken ze eerder occasioneel, onder de jongens tellen we meer regelmatige drinkers.

Verschillen tussen de onderwijsvormen

Tussen de drie onderwijsvormen daarentegen zijn verschillen te bespeuren in de wijze waarop het alcoholgebruik is geëvolueerd tijdens de laatste drie schooljaren (tabel 36h). Terwijl het ooit-gebruik van alcohol in het ASO is gestegen, is deze in het TSO vrijwel stabiel gebleven en in het BSO zelfs gedaald. Bovendien zien we dat het laatstejaarsgebruik in het ASO en het TSO sterker is toegenomen dan in het BSO, waar het gebruik sowieso al lager lag. Nochtans telt het BSO in verhouding iets meer regelmatige alcoholdrinkers dan de twee andere onderwijsvormen, zeker wanneer die wordt afgezet tegen het occasioneel gebruik.

Wat betreft ***bier*** zien we dat in elke onderwijsvorm het gebruik ervan tijdens de laatste drie schooljaren een ietwat andere evolutie heeft doorgemaakt (tabel 37b). Zo vinden we een stijging van het ooit-gebruik, het laatstejaarsgebruik en het regelmatig gebruik in het ASO. In het TSO is er een lichte toename van het ooit-gebruik, maar het aantal 'stoppers' is er ook toegenomen, zodat de laatstejaarsprevalentie niet gewijzigd is. In het BSO bleef het ooit-gebruik hetzelfde en nam ook het percentage 'stoppers' toe, zodat het laatstejaarsgebruik daalde. Deze gedifferentieerde evolutie leidde ertoe dat in 2001 er in de drie

onderwijsvormen in verhouding ongeveer evenveel regelmatige bierdrinkers zijn, maar in het ASO en het TSO is de groep occasionele drinkers groter dan in het BSO. Met andere woorden, er is een verschuiving opgetreden. Het ASO telt nu de meeste bierdrinkers.
Ook voor ***wijn*** kunnen we een verschillend verhaal ophangen voor de drie onderwijsvormen (tabel 37d). In het ASO is zowel het ooit-gebruik als het (occasioneel en regelmatig) laatstejaarsgebruik toegenomen. In het TSO is er een stijging van het ooit-gebruik en slechts in beperkte mate van het (regelmatig) laatstejaarsgebruik. In het BSO is enkel het ooit-gebruik gestegen. De eindbalans van deze evolutie is dat er in het ASO in 2001 meer leerlingen zijn die wijn drinken en ook meer die regelmatig wijn drinken dan in het TSO en BSO.
Voor ***sterke drank*** is de daling van het (occasioneel) laatstejaarsgebruik het sterkst in het TSO (tabel 37f). Nochtans telt het BSO, samen met het TSO, meer regelmatige drinkers van sterke drank dan het ASO, waar het laatstejaarsgebruik toch het hoogst lag. Ook voor deze drank vinden we in het ASO voor het eerst iets meer laatstejaarsgebruikers terug dan in de andere twee onderwijsvormen.
Wat betreft de ***aperitieven, long drinks, cocktails en alcopops*** zijn er geen opvallende trendverschillen tussen de drie onderwijsvormen (tabel 37h).

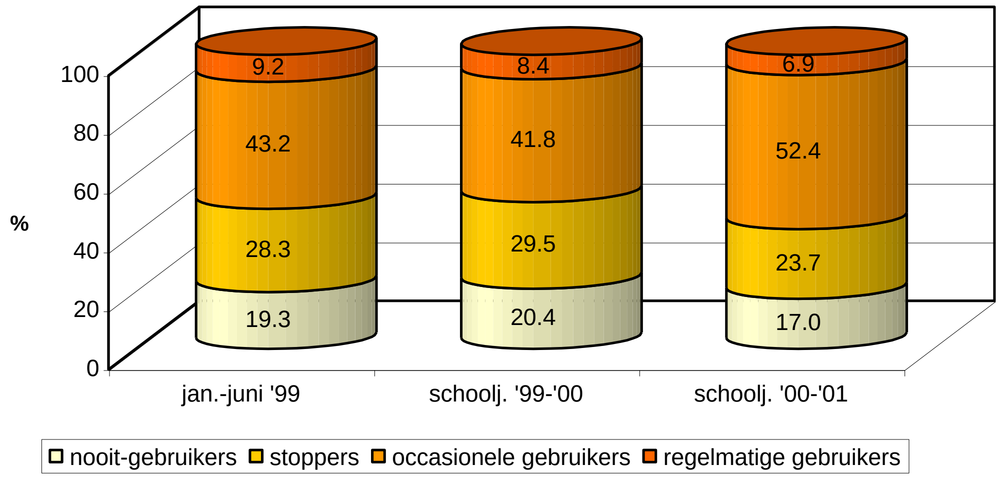
Medicatiegebruik

Het ooit-gebruik van de productcategorie medicatie is over de laatste drie schooljaren lichtjes gestegen (tabel 34 en grafiek 18). Dit is nog meer het geval voor het laatstejaarsgebruik, aangezien het percentage 'stoppers' in deze periode ook wat is afgenomen. Het gaat hier uitsluitend over occasioneel medicatiegebruik.

De lichte toename in ooit-gebruik en laatstejaarsgebruik vinden we ook terug in het ooit-gebruik van ***pijnstillers***[17] (tabel 38a).
Wat betreft de andere geneesmiddelen -met name ***kalmerings-, slaap-, opwek-en vermageringsmiddelen***- is de toename in ooit-gebruik onbeduidend en het laatstejaarsgebruik bleef vrijwel constant (tabel 38a).

[17] Aangezien in de eerste versie van de vragenlijst nog geen onderscheid werd gemaakt tussen lichte en zware pijnstillers, werd voor deze vergelijkingen de algemene variabele 'pijnstillers' gebruikt.

Grafiek 18: Medicatiegebruik in de drie schooljaren

Leeftijdsverschillen

De stijging in ooit-gebruik vinden we voornamelijk terug in de leeftijdsgroepen van dertien-, veertien- en vijftienjarigen, in tegenstelling tot de stijging in laatstejaarsgebruik, die zich niet beperkt tot enkele leeftijdsgroepen (tabel 38b). De toename betreft uitsluitend het occasioneel gebruik.

Voor pijnstillers doet zich in alle leeftijdsgroepen een lichte stijging voor van zowel het ooit- als het laatstejaarsgebruik (tabel 38c). De stijging in laatstejaarsgebruik is wel sterker bij de dertien- tot en met zestienjarigen.
Het ooit-gebruik van zowel ***kalmerings***- als ***slaapmiddelen*** (tabellen 38d en e) is de voorbije drie schooljaren lichtjes gestegen voor alle leeftijdsgroepen, maar gezien het groeiend aantal 'stoppers' is er geen verschil over de jaren in het laatstejaarsgebruik.
Voor de leeftijdsgroepen van vijftien jaar en ouder zien we eveneens een beperkte toename in het ooit-gebruik van ***opwekmiddelen*** (tabel 38f). Maar ook hier is er geen wijziging in de laatstejaarsprevalentie te bespeuren.
Het gebruik van ***vermageringsmiddelen*** is in de laatste drie schooljaren ongewijzigd gebleven (tabel 38g).

Geslachtsverschillen

Wat betreft ooit-gebruik van medicatie deed zich bij de jongens een stijging voor, terwijl dit bij de meisjes stabiel bleef (tabel 38h). Ook de toename van het laatstejaarsgebruik is bij de jongens sterker uitgevallen dan bij de meisjes.

Diezelfde tendens zien we terug voor het gebruik van ***pijnstillers*** (tabel 39a). Ondanks de inhaalbeweging van de jongens, blijft het gebruik van pijnstillers door de meisjes groter.
Wat betreft de andere medicatiesoorten -de ***kalmerings-, slaap-, opwek- en vermageringsmiddelen***- zijn geen verschillende evoluties waarneembaar voor jongens en meisjes (tabellen 39 c, e, g en i).

Verschillen tussen de onderwijsvormen

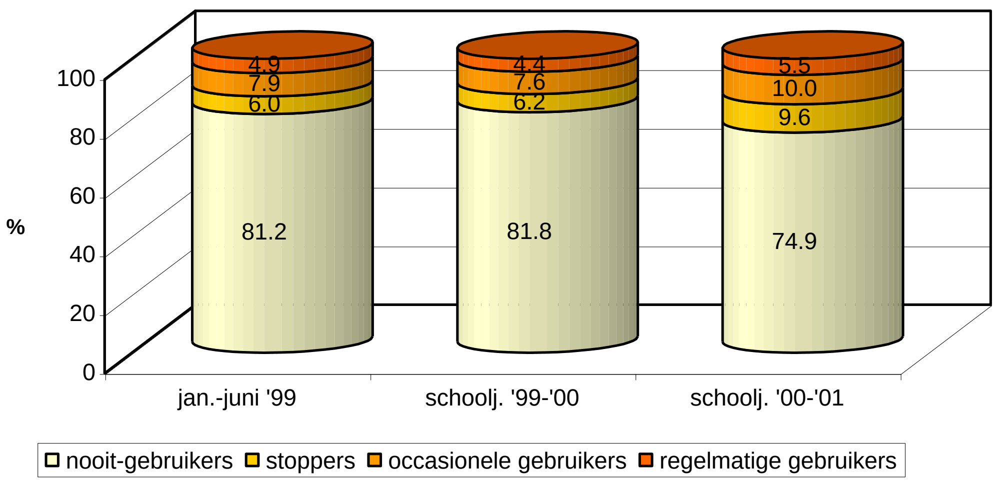
Terwijl het ooit-gebruik en het laatstejaarsgebruik van medicatie gestegen is in het ASO en in het TSO, zien we een lichte daling van het ooit-gebruik in het BSO (tabel 38i).

De stijging van het ooit-gebruik en het laatstejaarsgebruik van ***pijnstillers*** beperkte zich eveneens tot het ASO en het TSO (tabel 39b).
Wat betreft de andere medicatiesoorten -de ***kalmerings-, slaap-, opwek- en vermageringsmiddelen***- zijn geen verschillende evoluties op te merken voor leerlingen van verschillende onderwijsvormen (tabellen 39 d, f, h en j).

Gebruik van illegale drugs

Het ooit-gebruik van illegale drugs is het laatste schooljaar toegenomen (tabel 34 en grafiek 19). Wegens een stijging van het percentage 'stoppers' is het verschil in laatstejaarsgebruik heel wat beperkter.

Grafiek 19: Illegaledrugsgebruik in de drie schooljaren

Het gaat hier vrijwel uitsluitend om het gebruik van cannabis (tabel 40a). Vandaar dat de evoluties in het gebruik van illegale drugs weerspiegeld worden door de

evolutie in cannabisgebruik. Het gebruik van de andere illegale middelen -heroïne, cocaïne, trips, amfetamines en XTC- is constant gebleven tijdens de laatste drie schooljaren.

Leeftijdsverschillen

De stijging van het ooit-gebruik van illegale drugs doet zich het sterkst voor in de leeftijdsgroepen van 15 tot en met 17 jaar (tabel 40). Bij de 17- en 18-jarigen vertaalt de lichte stijging in het laatstejaarsgebruik zich ook in een beperkte toename van het regelmatig gebruik van illegale drugs.

Dezelfde tendens zien we bij het ooit- en laatstejaarsgebruik van ***cannabis*** (tabel 40b).
Voor de ***andere illegale middelen*** zijn de gebruikscijfers dermate klein, dat we geen uitspraken kunnen doen over een eventuele evolutie (tabellen 40c-g).

Geslachtsverschillen

Het gebruik van illegale drugs, noch dat van de afzonderlijke middelen in deze productcategorie, kende geen verschillende evolutie afhankelijk van het geslacht (tabellen 41a, c, e, g, i, k en m).

Verschillen tussen de onderwijsvormen

De toename in ooit- en laatstejaarsgebruik is veel meer uitgesproken in het ASO dan in de andere twee onderwijsvormen (tabel tabel 41b). In het BSO bleef het laatstejaarsgebruik de afgelopen drie schooljaren zelfs op een zelfde peil. Hierdoor verminderde tussen de onderwijsvormen het verschil in ooit-gebruik en is het verschil in laatstejaarsgebruik nagenoeg verdwenen.

We kunnen eenzelfde verhaal vertellen over de verschillen in ***cannabis***gebruik tussen de drie onderwijsvormen (tabel 41d). De stijging van gebruik is het grootst in het ASO, waardoor er geen verschil meer bestaat tussen de onderwijsvormen in cannabisgebruik. Het is wel zo dat er in het ASO iets meer leerlingen zitten die cannabis occasioneel gebruiken, terwijl het percentage regelmatige cannabisgebruikers in het TSO en het BSO dan weer iets hoger is dan in het ASO.
Voor de ***andere illegale middelen*** zijn er geen verschillen te noteren (tabellen 41 f, h, j, l en n).

Gokken

Wat meteen in het oog springt, is dat de percentages van het laatste schooljaar (2000-2001) telkens sterk afwijken van die van de vorige twee schooljaren (tabel 42a). Meer bepaald liggen deze cijfers systematisch lager in het laatste schooljaar dan in de vorige jaren.

Dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de aangepaste vraagstelling over gokken sinds september 2000. Aangezien we herhaalde keren van scholen hadden gehoord dat de vragen over gokken wat moeilijk werden ervaren en dat de leerlingen niet steeds goed begrepen dat de vragen gingen over het spelen voor geld, hadden we de vragenlijst onder meer op dit punt aangepast. Dit kan hebben geleid tot een overschatting van het percentage leerlingen dat voor geld speelt. Deze veronderstelling wordt gesteund door de vaststelling dat de resultaten wat betreft spelen met de lotto over de drie schooljaren veel dichter bij elkaar liggen. Hierdoor kunnen we enkel de gegevens voor spelen met de lotto voor de drie schooljaren met elkaar vergelijken. De gegevens van de drie andere gokvormen laten geen vergelijking toe. Daarom hebben we ook de tabellen die vergelijkingen bevatten van leeftijd, geslacht en onderwijsvorm voor wedden en kaarten voor geld en spelen op gokautomaten niet opgenomen.

Uit de gegevens blijkt dat sinds het begin van de bevraging minder leerlingen met de lotto spelen. Deze daling doet zich voornamelijk voor op het vlak van het occasioneel spelen met de lotto; het percentage leerlingen dat regelmatig met de lotto speelt is in deze periode vrijwel onveranderd gebleven.

Leeftijdsverschillen

Uit tabel 42b blijkt dat in de verschillende leeftijdsgroepen het percentage leerlingen dat regelmatig met de lotto speelt over de drie schooljaren vrijwel constant is gebleven. Occasioneel spelen met de lotto is de afgelopen drie schooljaren in alle leeftijdsgroepen gedaald en deze daling is sterker in de hogere leeftijdsgroepen.

Geslachtsverschillen

We zien geen verschil in de evolutie van spelen met de lotto tussen jongens en meisjes (tabel 42c).

Verschillen tussen de onderwijsvormen

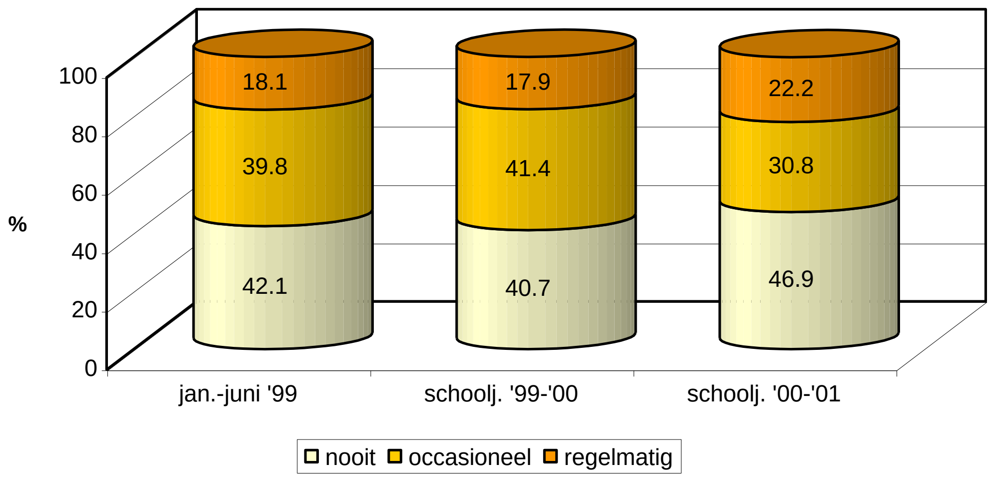
Er zijn evenmin verschillen in trends te ontdekken in de drie onderwijsvormen wat betreft spelen met de lotto (tabel 42d).

Rol van de omgeving

Plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt

Over de drie schooljaren heen is het percentage leerlingen dat ooit op een plaats is geweest waar illegale drugs worden gebruikt lichtjes gedaald (tabel 43a en grafiek 20). Het afgelopen schooljaar waren er in verhouding wel iets meer leerlingen die regelmatig op zulke plaatsen komen dan de voorgaande twee schooljaren.

Grafiek 20: Of en hoe vaak leerlingen in de drie schooljaren op een plaats komen waar illegale drugs worden gebruikt

Leeftijdsverschillen

De algemene tendens wat betreft de prevalentie en de frequentie van het komen op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt, zoals beschreven in bovenstaande paragraaf, vinden we terug in elke leeftijdscategorie (tabel 43b).

Geslachtsverschillen

Hoeveel jongens en meisjes ooit al op een plaats zijn geweest waar illegale drugs worden gebruikt, is de afgelopen drie schooljaren op dezelfde wijze geëvolueerd voor beide geslachten, namelijk dat percentage is licht afgenomen (tabel 43c).

Zowel meisjes als jongens kwamen er wel iets vaker het laatste schooljaar dan vorige twee, maar die verschuiving van occasioneel naar regelmatig is wat beperkter bij de meisjes dan bij de jongens.

Verschillen tussen de onderwijsvormen

In de drie onderwijsvormen heeft zich de laatste drie schooljaren een daling voorgedaan in de prevalentie van leerlingen die ooit al eens op een plaats zijn geweest waar illegale drugs worden gebruikt (tabel 43d). Deze daling is meer uitgesproken in het BSO dan in het ASO of het TSO.

We vinden in de drie onderwijsvormen eveneens dezelfde tendens terug als in de hele groep, met het verschil dat de toename in frequentie waarmee de leerlingen op dergelijke plaatsen komen zich in sterkere mate voordoet in het ASO en het minst sterk in het BSO.

Door deze verschillen tussen de onderwijsvormen lagen hun respectievelijke resultaten voor deze vraag ('ben je ooit op een plaats geweest waar illegale drugs worden gebruikt?') dichter bij elkaar tijdens het laatste schooljaar dan in de twee voorgaande.

De rol van de vriendengroep

Tijdens de afgelopen drie schooljaren is er een verschuiving opgetreden in het verwachtingspatroon van de leerlingen over de reacties van hun vrienden indien zijzelf cannabis zouden proberen of gebruiken (tabel 44a en grafiek 21). Deze verschuiving deed zich vooral tussen de twee laatste schooljaren voor. Het percentage leerlingen dat van hun beste vrienden een afkeuring verwacht indien zij cannabis zouden proberen is enigzins gedaald. Nochtans resulteert deze daling niet in een toename van het percentage leerlingen dat hierop een goedkeuring van hun beste vrienden verwacht. We zien wel dat iets meer leerlingen denken dat hun beste vrienden helemaal niet zouden reageren indien zij cannabis zouden proberen.

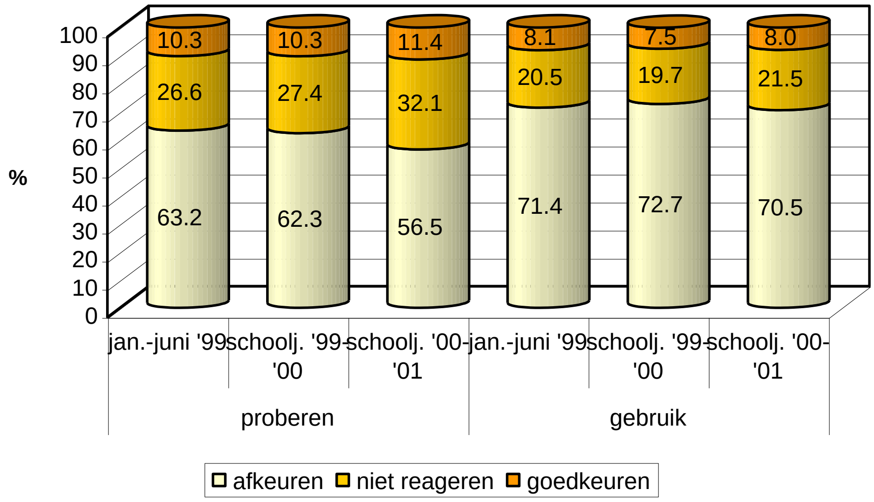
Een gelijkaardige verschuiving vinden we niet terug wanneer het gaat om de reacties die de leerlingen verwachten van hun beste vrienden indien zij cannabis zouden gaan gebruiken (tabel 44a).

Leeftijdsverschillen

In tabel 44c zien we dat het percentage leerlingen dat een afkeuring verwacht van hun beste vrienden op het proberen van cannabis het sterkst gedaald is in de leeftijdsgroepen van de vijftien tot de achttienjarigen. Verder doet zich in de leef-

tijdsgroepen van de vijftien- en de zeventienjarigen een lichte toename voor in het percentage leerlingen dat denkt dat hun beste vrienden het zouden goedkeuren indien zij cannabis zouden proberen.

Grafiek 21: Vergelijking van de vermeende reacties van beste vrienden op proberen of gebruik van cannabis in de drie schooljaren

In tegenstelling tot de hele groep, waarvoor we geen verschillen vonden in de vermeende reacties van vrienden bij cannabisgebruik, vinden we een dergelijk verschil wel terug in de leeftijdsgroepen van de vijftien- en de achttienjarigen: de laatste drie schooljaren is het percentage leerlingen van vijftien en van achttien jaar dat een afkeuring van hun vrienden verwacht gedaald en zijn er relatief meer die denken dat hun vrienden hierop niet zouden reageren (tabel 44c).

Verschillen tussen de onderwijsvormen

De daling tijdens het afgelopen schooljaar van het percentage leerlingen dat van hun vrienden een afkeuring verwacht indien zijzelf cannabis zouden proberen is veel sterker in het ASO dan in de twee andere onderwijsvormen (tabel 44e). Bovendien leidt deze afname niet alleen tot een stijging van het percentage leerlingen dat helemaal geen reactie van hun vrienden meent te krijgen, maar eveneens in een toename van leerlingen die veronderstellen dat hun beste vrienden dit zouden goedkeuren. Deze evolutie resulteerde uiteindelijk zelfs in een iets groter percentage ASO-leerlingen (niet significant) dat van hun vrienden geen reactie of een goedkeuring verwacht dan in het TSO of het BSO.

Verder stellen we enkel in het ASO een daling vast van het percentage leerlingen dat meent dat hun vrienden cannabisgebruik zouden afkeuren en een stijging van leerlingen die denken dat hun vrienden hierop niet zouden reageren (tabel 44e).

Geslachtsverschillen

Er doen zich geen verschillen voor tussen jongens en meisjes in de wijze waarop ze anticiperen op de reactie van hun beste vrienden op het proberen of gebruik van cannabis (tabel 44f).

De rol van de ouders

Wat betreft de reacties die de leerlingen menen te mogen verwachten van hun ouders op het proberen of gebruik van cannabis, is sinds de aanvang van de leerlingenbevraging geen significante verschuiving opgetreden (tabel 44b).

Leeftijdsverschillen

Wanneer we de afzonderlijke leeftijdsgroepen bekijken, vallen geen evolutieverschillen over de afgelopen drie schooljaren op (tabel 44d).

Verschillen tussen de onderwijsvormen

Ook tussen ASO-, TSO- en BSO-leerlingen zijn er geen verschillen te bespeuren in de wijze waarop ze de reacties van hun ouders op proberen of gebruik van cannabis inschatten over de drie schooljaren (tabel 44g).

Geslachtsverschillen

We zien ook op dit vlak evenmin verschillen tussen jongens en meisjes (tabel 44h).

Opvang en begeleiding

Wat betreft de keuze van de leerlingen van vertrouwensfiguren die ze zouden aanspreken indien zijzelf of een vriend(in) een drugprobleem zou hebben zien we slechts enkele kleine verschillen (tabel 45a). Zo is het percentage leerlingen dat naar een CLB zou gaan of hun klasleerkracht zou aanspreken over de drie schooljaren licht gestegen, terwijl wat minder leerlingen zouden geneigd zijn om naar hun beste vriend(in) te stappen of naar de DrugLijn te bellen.

Leeftijdsverschillen

Als we de gegevens per leeftijdsgroep vergelijken, vinden we een groter aantal (beperkte) verschillen (tabel 45b). Slechts twee vertrouwensfiguren of instanties evolueerden in alle leeftijdsgroepen op dezelfde manier: de CLB's en de beste vriend(inn)en. Zo waren er het afgelopen schooljaar in elke leeftijdsgroep meer

leerlingen dan de vorige twee die met een drugprobleem naar het CLB zouden gaan. Hoe jonger de leeftijdsgroep, hoe meer uitgesproken deze toename zich manifesteert. De klasleerkracht won vooral veld in de leeftijdsgroepen van dertien tot en met zeventien jaar, terwijl de favoriete leerkracht terrein moet prijsgeven in de jongste leeftijdsgroepen (twaalf tot en met veertien jaar). Verder zouden steeds minder leerlingen tussen zestien en achttien hun grootouders of andere familieleden aanspreken. Wat verder ook opvalt, is een achteruitgang van de DrugLijn bij de vijftien- en zestienjarigen en in mindere mate ook bij de twaalf- en dertienjarigen.

Verschillen tussen de onderwijsvormen

In het ASO zijn er in vergelijking met de eerste twee schooljaren van de bevraging, wat meer leerlingen die een beroep zouden doen op hun medeleerlingen in geval van drugproblemen en wat minder die naar een JAC zouden stappen of naar de DrugLijn zouden bellen (tabel 45c). In het TSO en het BSO hebben het laatste schooljaar meer leerlingen aangeduid dat ze bij drugproblemen bij het CLB of het CGG zouden aankloppen, maar ze voelen er in vergelijking met de vorige schooljaren minder voor om hun hart te luchten bij hun beste vriend(inn)en of om te bellen naar de DrugLijn.

Geslachtsverschillen

De verschillen tussen jongens en meisjes zijn nog kleiner (tabel 45d): we zien bij de jongens een lichte daling over de drie schooljaren in hun vertrouwen in hun favoriete leerkracht wat betreft drugproblemen die we niet terugvinden bij de meisjes.

BESPREKING VAN DE RESULTATEN

Inleiding

Tijdens het schooljaar 2000-2001 werden 38.992 leerlingen bevraagd in 71 scholen. De jongens en meisjes kwamen uit de zes (of zeven) leerjaren van het ASO, TSO en BSO, en in mindere mate uit het KSO. Er waren meer meisjes uit het ASO en het KSO tegenover meer jongens uit het TSO; in het BSO waren beide geslachten evenredig vertegenwoordigd. In de groep leerlingen ouder dan 18 jaar was er een overwicht aan jongens.

Om de onevenwichtige verdeling in de populatie te ondervangen, hebben we een ad random steekproef samengesteld (15.618 leerlingen), die bestaat uit evenveel jongens en meisjes uit de drie onderwijsvormen tussen twaalf en achttien jaar, met een gemiddelde leeftijd van vijftien jaar. De gegevens in dit rapport gaan over de resultaten van deze steekproef.

We hebben tevens een identiek samengestelde steekproef getrokken uit de populaties van de vorige twee schooljaren. Dit stelt ons in staat om de gegevens over de drie schooljaren heen met elkaar te vergelijken.

Bij de bespreking van de resultaten hebben we ervoor gekozen om de gegevens samen te voegen in 2 grote delen. Het eerste deel bevat een bespreking van het gebruik, de motieven waarom jongeren al dan niet illegale drugs gebruiken en de rol van de omgeving. Het tweede deel voegt de gegevens samen die rechtstreeks betrekking hebben op de school, met name het schoolreglement, het schoolklimaat en de middagactiviteiten op school.

Gebruik, motieven en omgeving

In deze paragraaf bespreken we het gebruik van legale en illegale drugs, de attitudes en houdingen die de leerlingen hebben tegenover (il)legale drugs en druggebruik, en tegenover de rol van hun omgeving (ouders, vrienden, andere vertrouwenspersonen, uitgaansmilieu, ...).

Middelengebruik

Druggebruik bij jongeren is al lang geen zeldzaamheid meer. Omdat druggebruik een maatschappelijk verschijnsel is dat niet ophoudt bij de schoolpoort, krijgen vrijwel alle Vlaamse scholen ermee te maken. Drugs op school vormen in de eerste plaats een probleem voor de school. De jongeren zelf hebben er meestal niet zoveel problemen mee. Voor de overgrote meerderheid gaat het immers om

experimenteren. Toch moet de school hierin een positie innemen. Hoewel de school niet verantwoordelijk is voor het druggebruik onder haar leerlingen en hoewel er meestal niet effectief tijdens de schooluren wordt gebruikt, draagt de school als belangrijk deel van de maatschappij toch mee de pedagogische verantwoordelijkheid om dit thema bespreekbaar te stellen en om op een pedagogisch verantwoorde wijze met druggebruik om te gaan.

Bij zowel jongeren als ouders en leerkrachten leeft vaak een verkeerd beeld. De ideeën die men heeft over jongeren en drugs worden beïnvloed door de mediaberichtgeving over druggebruik bij jongeren, de eigen ervaringen en observaties, geruchten, enzovoort. Zo schatten bijvoorbeeld illegaledrugsgebruikers het aantal gebruikers in een klas of school veel groter in dan niet-gebruikers.

Behalve de invloed van de media zijn er ook andere maatschappelijke en culturele factoren (wetgeving, beschikbaarheid,...) die ervoor zorgen dat sommige drugs maatschappelijk aanvaard worden en andere niet. Dit komt ook tot uiting in zowel voorkomen als frequentie van gebruik. Zo zijn alcohol en tabak maatschappelijk aanvaarde drugs en bijgevolg zal een groter percentage jongeren deze middelen ook gebruiken in vergelijking met illegale drugs.

De vier productcategorieën

Alcohol is het meest gebruikte middel bij de jongeren. Het percentage jongeren dat ooit medicatie heeft genomen, staat op de tweede plaats. Meer dan de helft van de jongeren heeft ooit gerookt en een kwart van hen heeft ooit illegale drugs geprobeerd.

De cijfers over ooit-gebruik zeggen natuurlijk niet veel over het gebruik van de jongeren op dit moment. Iemand die ooit eens één keer een sigaret heeft gerookt of een pilletje heeft geslikt en daarna nooit meer, behoort ook tot de groep ooit-gebruikers. Daarom is het beter om te kijken naar de cijfers van het gebruik van de verschillende middelen tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging.

Tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging is alcohol opnieuw het meest gebruikte middel, gevolgd door medicatie, tabak en illegale drugs. Ruim een derde van de ooit-rokers heeft niet meer gerookt in dat jaar en evenveel ooit-gebruikers van illegale drugs heeft dan geen illegale drugs meer gebruikt. Ruim een kwart van de leerlingen die ooit medicatie hebben genomen, heeft dit niet meer gedaan tijdens dat jaar en één ooit-alcoholdrinker op zeven dronk in die periode geen alcohol meer.

In de loop van de laatste drie schooljaren is het ooit-gebruik van alle productcategorieën gestegen. Aangezien voor tabak en illegale drugs ook het percentage stoppers is toegenomen, is het laatstejaarsgebruik van tabak ongewijzigd geble-

ven en is het laatstejaarsgebruik van illegale drugs slechts in beperkte mate toegenomen. Voor alcohol en medicatie zagen we daarnaast een afname van het percentage stoppers, waardoor het laatstejaarsgebruik voor deze productcategorieën ook een stijging kende.

Tabak

Ruim een derde van de leerlingen heeft het voorbije jaar gerookt. De meesten rookten regelmatig. Over de leeftijdsgroepen kent vooral het regelmatig roken een stijging. Het rookgedrag verschilt ook tussen de onderwijsvormen, maar niet tussen jongens en meisjes. Dat is het resultaat van de stijgende trend in ooit-gebruik tijdens de laatste drie schooljaren, die zich sterker manifesteerde bij de meisjes dan bij de jongens.

Alcohol

Tijdens deze periode hebben drie op vier leerlingen alcohol gedronken, van wie de meerderheid occasioneel. Een derde van de leerlingen dronk op regelmatige basis alcohol. Alle alcoholische dranken werden door veel jongeren gedronken. De meest geproefde zijn: bier en alcopops. Deze twee dranken zijn ook de dranken die de leerlingen het vaakst drinken.

Over de drie schooljaren heen is het regelmatig alcoholgebruik sterk toegenomen. Deze stijging vinden we niet alleen terug voor bier, maar ook voor de categorie aperitieven, long drinks, cocktails en alcopops (die verder in deze paragraaf wordt aangeduid met de term 'alcopops'). Deze laatste categorie kende daarenboven ook een stijging van het occasioneel gebruik. Dit toenemend alcoholgebruik situeert zich hoofdzakelijk in het laatste schooljaar. Meer leerlingen beginnen op jongere leeftijd alcoholische dranken te drinken en ze gaan ook op jongere leeftijd regelmatig bier, wijn en alcopops drinken.

De opvallende evolutie van het gebruik van alcopops deed zich nog sterker voor bij meisjes dan bij jongens, zodat in 2001 beide geslachten evenveel alcopops consumeerden, met dit verschil dat meisjes ze eerder occasioneel drinken en jongens eerder regelmatig.

De stijging in alcoholgebruik doet zich vooral voor bij de leerlingen van het ASO en het TSO. ASO-leerlingen drinken nu vaker bier dan in 1999, zodat er anno 2001 in de drie onderwijsvormen evenveel bierdrinkers zijn. Het ASO is in die drie jaar ook geëvolueerd naar de onderwijsvorm met de meeste (regelmatige) wijndrinkers. De daling van het (occasioneel) laatstejaarsgebruik van sterke drank is het meest uitgesproken in het BSO.

Medicatie

Drie leerlingen op vijf heeft het afgelopen jaar medicatie genomen; de meesten eerder occasioneel dan regelmatig. Het gaat hier voornamelijk om lichte pijnstillers. Van de relatief kleine groep van leerlingen die andere medicatie gebruikte, doet een niet te verwaarlozen deel dit regelmatig. Bijna de helft van de gebruikers van vermageringsmiddelen neemt deze minstens éénmaal per week; voor de gebruikers van opwekmiddelen is dit een derde en voor de gebruikers van kalmeer- en slaapmiddelen een op vier.

Tijdens de laatste drie jaren hebben de jongens een inhaalbeweging gemaakt op het vlak van (occasioneel) medicatiegebruik, vooral als het gaat om het gebruik van pijnstillers. Desondanks blijft het gebruik ervan door meisjes nog steeds hoger dan voor jongens. De stijging doet zich voornamelijk voor bij ASO- en TSO-leerlingen; in het BSO zien we daarentegen zelfs een lichte daling.

Illegale drugs

Een op zes leerlingen heeft tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging illegale drugs gebruikt. Het gaat hier in hoofdzaak om cannabis, zowel wat betreft het percentage leerlingen dat het product gebruikt als wat betreft gebruiksfrequentie. De gekende uitgaansdrugs (amfetamines, XTC, …) worden door een relatief beperkt aantal jongeren gebruikt.

Gedurende de afgelopen drie schooljaren zien we een stijging van het ooit-gebruik van illegale drugs, die het meest tot uiting komt bij de 15- tot en met 17-jarigen. Bij de 17- en 18-jarigen is er een beperkte toename in regelmatig (cannabis-)gebruik. De toename waarvan hier sprake, situeert zich het meest prominent in het ASO. Hoewel de verschillen in prevalentie tussen de onderwijsvormen nagenoeg verdwenen zijn, blijft er wel een verschil bestaan in gebruiksfrequentie: iets minder ASO-leerlingen dan TSO- en BSO-leerlingen gebruiken op regelmatige basis cannabis.

Gokken

Meer dan de helft van de leerlingen heeft ooit al voor geld gespeeld: ruim een kwart heeft al eens voor geld gewed, een vijfde heeft al eens op gokautomaten gespeeld, bijna een op drie heeft ervaring met de lotto en een op acht leerlingen heeft al eens voor geld gekaart. Nochtans geldt voor de meeste leerlingen dat zij deze kansspelen niet vaak spelen.

Over de periode van drie jaar van de bevraging is spelen met de lotto lichtjes gedaald, vooral onder de oudste leerlingen.

Motieven voor (niet-)gebruik van illegale drugs

Een groot deel van de jongeren die experimenteren met illegale drugs houden na een aantal keer of na een periode vanzelf op met gebruiken. Andere jongeren beslissen om door te gaan. Motieven spelen hierbij een rol[vi]. In deze bevraging werd aan de leerlingen gevraagd waarom jongeren volgens hen al dan niet illegale drugs gebruiken. Het gaat hier in hoofdzaak om leerlingen die zelf geen illegale drugs gebruiken.

De vijf meest vermelde motieven waarom jongeren illegale drugs gebruiken, zijn: het kickelement, stoerdoenerij, nieuwsgierigheid, de druk van vrienden en een manier om zich goed te voelen.

De leerlingen zeggen dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze bang zijn om verslaafd te worden, omdat ze die niet nodig hebben, omdat ze schrik hebben voor hun ouders, omdat illegale drugs duur zijn, omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn en omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben.

Zowel de motieven waarom jongeren wel, als die waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken zijn dus zeer uiteenlopend en de ene keer positief, de andere keer negatief geformuleerd. Goede preventie tracht daarom verschillende motieven te versterken waarom jongeren geen drugs gebruiken: attitudes, vaardigheden, verbondenheid met ouders, vrienden, de school, ...

Omgeving

Zowel jongeren die geen als jongeren die wel illegale drugs gebruiken, zijn al op plaatsen geweest waar wel gebruikt wordt. Van de leerlingen uit dit rapport is meer dan de helft ooit al op een dergelijke plaats geweest. Dit hoeft niet altijd in relatie te staan met plaatsen waar jongeren uitgaan, maar kan bijv. ook de schoolpoort zijn, thuis, in de jeugdbeweging, ... Hoe ouder de leerling, hoe groter de kans dat ze ooit al eens op zo'n plaats zijn geweest en hoe groter de kans dat dit frequent gebeurt.

Tijdens de laatste drie schooljaren is er een trend waar te nemen dat de leerlingen die op zulke plaatsen komen, er ook iets vaker komen. De totale groep leerlingen die er komt, is wel lichtjes gedaald. De verschuiving van occasioneel naar regelmatig komt iets meer voor bij meisjes dan bij jongens en ook meer in het ASO dan in het TSO en BSO.

Nochtans menen slechts weinig leerlingen dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze er niet gemakkelijk aan geraken.

Wanneer we zeggen dat de omgeving een rol speelt bij het gebruik van drugs, bedoelen we hiermee in mindere mate de fysieke omgeving, maar vooral de mensen met wie de jongere in contact komt.

Zo hebben vrienden en ouders een invloed bij het proberen of het gebruik van cannabis. Een meerderheid van de leerlingen verwacht afkeuring van zowel hun ouders als van hun beste vrienden als het gaat om het proberen of het gebruik van cannabis.

Wat betreft de ouders denken veruit de meeste jongeren wel dat zij het proberen of gebruik van cannabis resoluut zouden afkeuren en meent slechts een kleine minderheid dat ze dit zouden negeren of goedkeuren.

De jongeren verwachten een minder categorieke reactie van hun beste vrienden. Slechts een ruime helft van de leerlingen denkt dat hun beste vrienden proberen van cannabis zouden afkeuren en zeven leerlingen op tien verwachten een dergelijke reactie bij cannabisgebruik. Een derde van de leerlingen meent dat hun beste vrienden helemaal niet zouden reageren wanneer ze cannabis zouden proberen en één leerling op tien denkt zelfs een goedkeuring te krijgen. Voor cannabisgebruik liggen deze cijfers lager: een kwart denkt dat hun vrienden niet zouden reageren bij proberen van cannabis en één leerling op acht verwacht een goedkeuring.

Wat voor een soort reactie de leerlingen van hun ouders verwachten indien ze cannabis zouden proberen of gebruiken, is nauwelijks veranderd de afgelopen drie jaren. Dit kunnen we niet beweren van hun verwachtingspatroon inzake reacties van hun beste vrienden, dat vooral het laatste schooljaar gewijzigd is. Als het gaat over cannabis proberen, zijn er meer leerlingen die denken dat hun vrienden hierop niet zouden reageren en minder die een afkeuring verwachten. Dit is niet het geval voor cannabisgebruik, tenminste niet als we de antwoorden van alle leerlingen samennemen. Maken we een onderscheid naar leeftijd, dan zien we dat de vijftien- tot en met zeventienjarigen wel meer goedkeurende reacties verwachten dan voorheen. Bovendien is er bij de leerlingen vanaf vijftien jaar wel een verschil in verwachting over de reacties van hun vrienden in geval van cannabisgebruik: er zijn er minder die een afkeuring verwachten en meer die denken dat ze er helemaal niet op zouden reageren. De wijzigingen in het verwachtingspatroon vinden we het meest terug in het ASO. Deze leerlingen menen meer dan vroeger dat hun vrienden het proberen van cannabis zouden goedkeuren en verwachten ook minder afkeuring bij cannabisgebruik.

Vrijetijdsbesteding

Tv of video kijken is de meest favoriete vrijetijdsbezigheid van de leerlingen. Ze luisteren ook graag naar muziek, gaan langs bij vrienden of vriendinnen, gaan naar de sportclub, spelen op hun computer en gaan uit naar een fuif of een dancing.

Drie kwart van de leerlingen is al eens naar een fuif geweest. Dat is meer dan het aantal leerlingen dat ooit al op café is geweest. Naar fuiven gaan valt wel minder vaak voor dan op café gaan. Een derde van de leerlingen is ooit al naar een dancing of naar een jeugdhuis geweest. Van de leerlingen die al in een jeugdhuis zijn geweest, komt één op drie er minstens eenmaal per week.

Het schoolreglement, het klimaat op school en in de klas

Het schoolreglement

Het is belangrijk dat de school voor de leerlingen duidelijke grenzen stelt in verband met drugs. Duidelijke afspraken en regels geven zowel aan leerkrachten als aan leerlingen meer zekerheid over wat kan en niet kan. Dit biedt een stevige basis voor de verdere uitwerking van een drugbeleid op de school. Welke deze grenzen zijn, is een keuze van de school zelf, een keuze aangepast aan het profiel, de eigenheid van de school. Zo bepaalt ook de school in welke mate en op welke wijze de leerlingen hierin inspraak kunnen krijgen.

Drie kwart van de leerlingen heeft het schoolreglement ooit helemaal of gedeeltelijk gelezen. Vier op tien van hen had toch wel wat vragen bij de duidelijkheid van de tekst. Van de leerlingen die het reglement hebben gelezen denkt bijna twee derde dat er regels over drugs zijn in opgenomen. Van deze leerlingen denken er negen op tien dat er regels over roken instaan, drie kwart denkt dat dit ook het geval is voor alcohol en illegale drugs, maar slechts één leerling op zeven denkt dat medicatie erin is opgenomen.

Ruim de helft van de leerlingen is het eens met de bestaande reglementering over drugs, het overige deel dus niet. Bijna de helft van de leerlingen vindt bovendien dat het thema drugs niet voldoende bespreekbaar is op school.

De overgrote meerderheid vindt dat leerlingen en leerkrachten aan dezelfde regels onderworpen moeten worden. Verder wil twee derde kunnen roken op bepaalde plaatsen op school en zeven op tien willen dit ook bij bepaalde schoolse activiteiten. De jongeren houden er een ietwat andere mening op na wanneer het

gaat om alcohol drinken. Drie kwart van de leerlingen zijn tegen het drinken van alcohol op bepaalde plaatsen op school en de helft vindt ook niet dat dit moet kunnen bij bepaalde schoolse activiteiten. Van de voorstanders zijn het telkens vooral de oudste leerlingen die vinden dat dit een privilege moet zijn voor henzelf, terwijl de vijftien- en zestienjarigen net vinden dat alle leerlingen gelijk zijn voor de wet.

Het klimaat op school en in de klas

Drie leerlingen op vijf voelen zich goed op school en twee leerlingen op vijf vinden het er ook meestal tof. Anderzijds vinden ook twee leerlingen op vijf de meeste lessen saai en zou één leerling op vijf liever geen les meer volgen. Ongeveer één leerling op tien voelt zich meestal ongelukkig op school en evenveel leerlingen zouden graag van school veranderen.
Het feit dat zoveel leerlingen de vakken niet aantrekkelijk vinden, doet nog geen afbreuk aan het gegeven dat ze zich wel goed voelen op school.

Ondanks de hoge assertiviteit van de leerlingen valt het op dat bijna de helft het vervelend vindt om voor de klas te komen.

Een ruime meerderheid van de leerlingen vindt dat de meeste leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen. Twee derde meent ook dat de meeste leerkrachten geduldig luisteren als ze hen iets vragen. Toch ervaren zes leerlingen op de tien een nood aan wat meer gesprekken met hun leerkrachten en voelt een derde zich niet door hen begrepen.

De meeste leerlingen komen goed overeen met hun klasgenoten en vinden hun klasgenoten behulpzaam genoeg. Toch voelt één leerling op acht zich er in de klas een beetje buiten staan en zegt één leerling op veertien dat hij of zij vaak wordt gepest.

Ook de activiteiten die de school tijdens de middag voorziet, bepalen mee de sfeer op school. Zeven leerlingen op tien zouden graag meer of andere middagactiviteiten op hun school georganiseerd zien. We hebben de leerlingen gevraagd naar de activiteiten die hun interesse wegdragen. De vier meest vermelde zijn: surfen op internet, films bekijken, sporten en muziek.

De meest markante verschillen op een rijtje

Leeftijdsverschillen

Middelengebruik en gokken

Wat betreft het middelengebruik stellen we vast dat voor alle productcategorieën - met name tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs- het ooit-gebruik zoals verwacht stijgt met de leeftijd. Deze stijging is het sterkst op 15-16 jaar.

Bij het ***roken*** neemt vooral het regelmatig roken toe. Dit wil zeggen dat de leerlingen vrij vlug de overstap maken van eens een sigaretje proberen tot regelmatig roken.
De grootste groep van de 12-14-jarigen heeft het jaar voor de bevraging geen ***alcohol*** gedronken; van de 15-16-jarigen heeft de meerderheid occasioneel alcohol gedronken en het grootste deel van de oudste leerlingen dronk in die periode regelmatig alcohol.
We zien een stijging van het ***medicatie***gebruik met de leeftijd, dat zich hoofdzakelijk vertaalt in een toename van het occasioneel gebruik.
Bij ***illegale drugs*** nemen zowel het occasioneel als het regelmatig gebruik ervan toe met de leeftijd. Hoewel de jongere leerlingen in verhouding meer occasioneel gebruiken en de oudere meer regelmatig, blijft het percentage leerlingen dat occasioneel illegale drugs gebruikt in alle leeftijdsgroepen het grootst.

Van de bevraagde gokvormen komt wedden voor geld wat meer voor onder de 15-16-jarigen dan in de andere twee leeftijdsgroepen. Verder zijn er geen leeftijdsverschillen op het vlak van gokken.

Motieven voor (niet-)gebruik van illegale drugs

Meer jongere leerlingen denken dat jongeren illegale drugs gebruiken voor de kick, uit stoerdoenerij, omdat ze onder druk staan van hun vrienden en omdat ze onder stress staan, terwijl in verhouding meer oudere leerlingen hier nieuwsgierigheid als een belangrijk motief naar voor schuiven en illegaledrugsgebruik ook meer zien als een manier om zichzelf goed te voelen.

Wat betreft de motieven die de leerlingen aanhalen waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken -hier hebben de meeste leerlingen, als niet-gebruiker, het waarschijnlijk over hun eigen motieven- valt het op dat de jongere leerlingen relatief meer motieven opwerpen die eerder te maken hebben met angst, waar de oudere leerlingen eerder kiezen voor motieven die meer te maken hebben met persoonlijkheidseigenschappen.

Schoolklimaat

De leerlingen van de drie leeftijdsgroepen beoordelen de ***sfeer op school*** zeker niet hetzelfde. Hoe ouder de leerlingen, hoe minder positief ze de schoolsfeer ervaren.
De ***assertiviteit*** van de leerlingen neemt toe met de leeftijd: hoe ouder, hoe assertiever ze zich voelen.
De 15-16-jarigen zijn uitschieters wat betreft hun ***relatie met de leerkrachten***, die zij minder positief ervaren dan leerlingen van de andere twee leeftijdsgroepen.
Wat betreft de ***relatie met klasgenoten*** zijn de verschillen erg klein. We zien wel dat dat de jongere leerlingen iets meer melding maken van pesten en dat de oudste leerlingen zich iets meer buitengesloten voelen.

Schoolreglement

Iets meer van de jongste leerlingen hebben het schoolreglement ooit helemaal gelezen. Het percentage leerlingen dat denkt dat er regels over drugs in het reglement staan, stijgt evenredig met de leeftijd. De jongste leerlingen denken eerder dat deze regels gaan over illegale drugs dan over alcohol, terwijl de oudere leerlingen net het omgekeerde denken.

Op de vraag of ze het eens zijn met de regels over drugs, antwoorden de oudere leerlingen genuanceerder dan de jongere, die het er ofwel eens, ofwel oneens mee zijn. Hoe ouder de leerlingen, hoe minder ze vinden dat het thema 'drugs' bij hen op school bespreekbaar is. Met de leeftijd stijgt ook het aantal leerlingen dat vindt dat voor leerkrachten en leerlingen dezelfde regels moeten gelden.

De jongste leerlingen zijn meer tegen roken op bepaalde plaatsen op school en bij bepaalde activiteiten dan de oudere leerlingen. Ze verzetten zich ook het meest tegen tegen alcohol drinken bij bepaalde schoolse activiteiten, maar anderzijds zijn ze wel minder sterk gekant tegen alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school dan de oudere leerlingen. Van de 15-16-jarigen die pleiten voor een toelating om te roken of te drinken op bepaalde plaatsen op school of bij bepaalde schoolse activiteiten, spreekt een meerderheid zich uit voor een algehele toelating voor alle leerlingen (lees: zijzelf incluis), terwijl de oudste leerlingen voorstander zijn van privileges voor zichzelf.

Vrijetijdsbesteding

De jongste leerlingen kijken het meest naar tv of video en zitten ook meer voor hun computerscherm. De oudere leerlingen hebben meer sociale activiteiten, zoals vrienden bezoeken en uitgaan. Hoe jonger de leerlingen, hoe meer van hen gewoon rondhangen op straat.

Oudere leerlingen gaan uiteraard meer uit dan jongere leerlingen en ze doen dit ook vaker. Ze komen ook meer en vaker op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt.

Reacties van de omgeving op proberen of gebruik van cannabis

Naarmate de leerlingen ouder zijn, menen er ook meer dat hun beste vrienden niet zouden reageren indien ze cannabis zouden proberen of gebruiken of dat ze dit zouden goedkeuren.

We zien een gelijkaardige tendens wat betreft de verwachte reactie van hun ouders op dergelijk gedrag, maar de verschillen zijn hier heel wat kleiner.

Vertrouwensfiguren

Gezagsfiguren, zoals de ouders en de grootouders, worden minder belangrijk als vertrouwensfiguur voor de ouder wordende leerlingen. Ze gaan eerder te rade bij leeftijdsgenoten: hun vrienden, broer of zus of hun klasgenoten. Ook de vertrouwensleerkracht en de DrugLijn doen het beter in de jongste leeftijdsgroep. Oudere leerlingen zouden eerder naar het JAC of naar de huisarts stappen, terwijl de jongste leerlingen vlugger een CLB- of CGG-medewerker zouden contacteren.

Verschillen tussen de onderwijsvormen

Middelengebruik en gokken

In het ASO zijn er veel minder leerlingen dan in het TSO en BSO die ooit een sigaret hebben gerookt. Het ooit-gebruik van alcohol en medicatie ligt dan weer het laagst in het BSO. Evenveel ASO-, TSO- en BSO-leerlingen hebben ooit illegale drugs gebruikt.

We vinden bovendien eveneens een verschil in hoe vaak ASO-, TSO- en BSO-leerlingen al deze middelen gebruiken: het ASO telt voor elk van de vier productcategorieën, in verhouding tot het totale aantal laatstejaarsgebruikers, de meeste occasionele gebruikers en het BSO de meeste regelmatige gebruikers.

Iets meer BSO-leerlingen spelen al eens op gokautomaten, terwijl iets meer ASO-leerlingen wedden voor geld. BSO-leerlingen gokken ook wat vaker dan leerlingen uit de andere onderwijsvormen.

Motieven voor (niet-)gebruik van illegale drugs

De leerlingen uit de drie onderwijsvormen haalden dezelfde motieven aan waarom jongeren volgens hen illegale drugs gebruiken.

In het BSO zijn er meer leerlingen dan in de andere onderwijsvormen die schrik voor de ouders aangeven als motief om geen drugs te gebruiken. In het ASO stellen veel meer leerlingen dat een sterke persoonlijkheid een belangrijk motief is. De hoge prijs van illegale drugs is volgens meer TSO- en BSO-leerlingen een remmende factor voor illegaledrugsgebruik.

Schoolklimaat

ASO-leerlingen ervaren de sfeer op school positiever dan de leerlingen van de andere onderwijsvormen.
Er zijn weinig of geen verschillen in assertiviteit of in de relatie met klasgenoten tussen de drie onderwijsvormen.
In het ASO en het TSO zijn er meer leerlingen dan in het BSO die vinden dat hun leerkrachten te weinig met hen babbelen. TSO-leerlingen vinden minder een luisterend oor bij hun leerkrachten. De andere items die de relatie met de leerkrachten schetsen, worden minder goed beoordeeld door TSO- en BSO-leerlingen dan door ASO-leerlingen.

Wat betreft de keuze in voorgestelde middagactiviteiten zijn er weinig verschillen tussen de onderwijsvormen. Het valt wel op dat de meer creatieve activiteiten wat beter scoren in het ASO dan in het TSO of het BSO.

Meningen over het schoolreglement

Iets meer ASO-leerlingen verklaren het roerend eens te zijn met de regels over drugs op school. In het BSO vinden we dan weer de meeste leerlingen die het thema 'drugs' bespreekbaar vinden.

In het BSO pleiten de leerlingen het meest voor een toelating om te mogen roken, zowel op bepaalde plaatsen als bij bepaalde activiteiten. Hoewel de drie onderwijsvormen het erover eens zijn dat alcohol drinken op school niet kan, zijn ze toch een verschillende mening toegedaan wat betreft alcohol drinken bij bepaalde schoolse activiteiten: ASO is hier veel meer tegen dan het TSO en zeker dan het BSO.

Vrijetijdsbesteding

De drie meest populaire vrijetijdsbestedingen zijn dezelfde in de drie onderwijsvormen. Verder gaan TSO- en BSO-leerlingen meer langs bij vrienden en gaan ook meer uit dan ASO-leerlingen. Leerlingen uit het BSO zijn minder betrokken in georganiseerde activiteiten, zoals in sportclubs of jeugdbewegingen. Deze leerlingen gaan wat meer winkelen en hangen wat meer rond op straat.

Evenveel leerlingen uit de drie onderwijsvormen zijn al uitgeweest, maar BSO-leerlingen gaan het vaakst uit en ASO-leerlingen het minst vaak. Het BSO telt het minste aantal leerlingen dat ooit al op een plaats is geweest waar illegale drugs worden gebruikt, maar telt anderzijds ook het hoogste percentage leerlingen dat daar regelmatig komt.

Reacties van de omgeving op proberen of gebruik van cannabis

De verschillen tussen de onderwijsvormen is hier niet zo groot. Het valt wel op dat meer ASO-leerlingen denken dat hun vrienden tolerant zouden reageren wanneer ze met cannabis zouden experimenteren, maar minder tolerant wanneer ze cannabis zouden blijven gebruiken.

Vertrouwensfiguren

De verschillen tussen het ASO, TSO en BSO zijn erg klein wat betreft de keuze in vertrouwensfiguren in geval van drugproblemen. TSO- en BSO-leerlingen kiezen wat eerder voor het CLB of een vertrouwensleerkracht en ASO-leerlingen eerder een favoriete leerkracht.

Verschillen tussen jongens en meisjes

Middelengebruik en gokken

Meer meisjes hebben ooit medicatie gebruikt, maar meer jongens hebben ooit illegale drugs genomen en ze gebruiken ze ook vaker. Voor alcohol is het verschil wat kleiner: iets meer jongens hebben ooit alcohol gedronken, maar jongens drinken wel vaker alcohol. Wat betreft roken is er nauwelijks een onderscheid tussen jongens en meisjes.

Gokken is eerder een jongenszaak dan een meisjeszaak: zowel de prevalentie als de frequentie van gokken en van de verschillende gokvormen (met uitzondering van spelen met de lotto) liggen hoger bij de jongens.

Motieven voor (niet-)gebruik van illegale drugs

Er is weinig verschil tussen jongens en meisjes in de motieven die ze aanhalen voor illegaledrugsgebruik, op één uitzondering na: meer meisjes dan jongens halen de druk van vrienden aan om druggebruik te verklaren.

We zien daarentegen wel verschillen in de motieven die jongens en meisjes aanduidden voor het niet gebruiken van illegale drugs: meisjes halen eerder motieven aan die te maken hebben met persoonlijkheidseigenschappen, terwijl

jongens meer angstgerelateerde motieven noteerden. Jongens schatten de preventieve waarde van sport ook hoger in dan meisjes en denken dat jongeren ervan weerhouden worden om illegale drugs te gebruiken door de hoge prijs ervan.

Schoolklimaat

Uit de antwoorden blijkt dat jongens assertiever zijn dan meisjes, dat ze de lessen saaier vinden en het minder tof vinden op school en dat ze liever niet meer naar school zouden gaan. Jongens beoordelen de relatie met hun leerkrachten op de meeste punten ook minder positief dan de meisjes. De relatie met hun klasgenoten is bij beide geslachten wel even goed, maar jongens ervaren hun klasgenoten iets minder behulpzaam en worden ook meer geconfronteerd met pesten. Daarentegen voelen meisjes zich iets vaker buitengesloten.

Jongens zijn meer vragende partij voor meer of andere middagactiviteiten. Meisjes zijn vooral niet tevreden met het huidige aanbod. De eensgezindheid in de keuze van middagactiviteiten is groter bij de jongens dan bij de meisjes. Dansen is vrijwel een typisch vrouwelijke keuze, terwijl computeren meer iets voor de jongens is.

Meningen over het schoolreglement

Jongens en meisjes verschillen in mening wat betreft roken en alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school of bij bepaalde schoolse activiteiten. Er zijn telkens meer meisjes tegenstander van dit soort regels.

Vrijetijdsbesteding

We vinden een weerspiegeling terug van de keuze in middagactiviteiten in de favoriete vrijetijdsbestedingen. Meisjes luisteren meer naar muziek en hebben meer contact met vriend(inn)en, terwijl de jongens hun vrije tijd meer doorbrengen voor de computer of meer sporten. Wat meer meisjes gaan graag naar fuiven of dancings en winkelen wordt vrijwel uitsluitend door de meisjes aangeduid.

Reacties van de omgeving op proberen of gebruik van cannabis

Meer meisjes dan jongens verwachten een afkeurende reactie van hun beste vrienden wanneer ze cannabis zouden proberen of gebruiken.

CONCLUSIES

Tendenzen in gebruik, motieven en rol van de omgeving: signalen voor preventie

Gebruik

Uit de resultaten blijkt dat het gebruik van legale drugs, zoals alcohol, tabak en medicatie nog steeds veel meer verspreid is onder jongeren dan de illegale drugs en dat de illegale drugs, voornamelijk cannabis, door relatief minder jongeren en ook minder frequent worden gebruikt. Het gebruik van alcohol en tabak is sterk ingeburgerd bij jongeren vanaf ongeveer 14 à 15 jaar.

In de afgelopen drie schooljaren is het percentage leerlingen dat ooit heeft gerookt, alcohol heeft gedronken, medicatie of illegale drugs heeft gebruikt gestegen. Als we enkel naar het laatstejaarsgebruik kijken, is het roken niet toegenomen onder de leerlingen en is de stijging van het illegaledrugsgebruik beperkt. Het laatstejaarsgebruik medicatie, en vooral van alcohol (met name alcopops en bier), de productcategorieën waarvan het gebruik al veruit het hoogst was, is nog verder toegenomen.

Vanzelfsprekend stijgt het percentage leerlingen dat ooit met een bepaald product in aanraking is gekomen met de leeftijd. Er is dus meer aandacht nodig voor genotsmiddelen in de preventieactiviteiten vóór de grootste groep leerlingen ze gaat uitproberen.
In preventieve activiteiten kunnen jongeren begeleid worden in het zich leren vormen van een doordachte mening over middelengebruik en in het correct leren inschatten van de risico's van het gebruik van bepaalde producten. Aan te raden is dat in preventieactiviteiten ook aandacht wordt besteed aan het leren maken van verantwoorde gedragskeuzes en aan het leren volhouden van deze keuzes bij sociale druk.

Occasioneel medicatiegebruik komt in verhouding meer voor bij meisjes dan bij jongens, terwijl meer jongens illegale drugs gebruiken en vaker alcohol drinken.

Tussen de onderwijsvormen springen enkele verschillen in het oog wat betreft gebruik van de legale en illegale middelen. Sommige middelen worden in de ene onderwijsvorm meer gebruikt dan in de andere. Zo zijn er in het ASO bijvoorbeeld minder leerlingen die roken, maar meer die medicatie gebruiken. Het BSO telt dan weer de minste leerlingen die alcohol drinken of medicatie gebruiken. Wat betreft illegaledrugsgebruik is het verschil tussen de onderwijsvormen erg klein.

Opvallend is het feit dat, ongeacht hoeveel leerlingen van een bepaalde onderwijsvorm een bepaald middel gebruiken, de BSO-leerlingen in verhouding steeds de meeste regelmatige gebruikers telt en het ASO de meeste occasionele gebruikers.

Bij het organiseren van een gericht preventiebeleid moet met al deze verschillen terdege rekening worden gehouden.

Rol van de omgeving en opvang

Gezin en vrienden

Drugs – ook de illegale middelen - zijn niet meer weg te denken uit onze maatschappij. Vanaf 15 jaar komt 66.8% van alle leerlingen al dan niet regelmatig op een plaats waar illegale drugs worden gebruikt. Ook vormt het 'niet aan drugs kunnen geraken' nauwelijks een argument voor niet-gebruik. Dit betekent dat preventie gericht moet zijn op het leren omgaan met genotsmiddelen en op het stimuleren van de bespreekbaarheid van drugs en druggebruik met jongeren. Jongeren leven in een bepaalde sociale context die mee bepaalt op welke wijze zij met drugs en druggebruikers omgaan. De mensen uit de directe omgeving, familie en vrienden, vormen niet alleen mee het normatief kader, maar kunnen ook ondersteuning en advies bieden aan de jongere.

Zo speelt het gezin - de ouders, broers, zussen, grootouders - een belangrijke rol in het leven van de jongere.

In dit opzicht is de reactie die leerlingen denken te krijgen van hun directe omgeving (ouders, beste vrienden) indien ze cannabis zouden gebruiken betekenisvol. Ondanks het feit dat de leerlingen van hun ouders weten dat ze experimenteren of gebruik met cannabis zouden afkeuren, komen ze toch op de derde plaats (na beste vriend(in) en broer of zus) in de keuze als vertrouwensfiguur bij drugproblemen. Ook andere familieleden worden hier genoemd. Met andere woorden, het gezin vormt een belangrijke referentie voor de jongeren. Dit beklemtoont dat een open sfeer thuis belangrijk is. Het is nuttig dat ouders goed geïnformeerd zijn en dat ze oog hebben voor jongeren die problemen hebben en weten hoe ze ermee kunnen omspringen. Verder blijkt de DrugLijn voor de leerlingen een aannemelijke bron van informatie te zijn wanneer ze met problemen zitten die verband houden met drugs.

Naarmate de jongere opgroeit, gaan leeftijdsgenoten meer en meer zijn referentiekader uitmaken en gaan de betekenisvolle volwassenen uit zijn omgeving een minder centrale rol vervullen. Deze ontwikkelingspsychologische theorie wordt mooi geïllustreerd door de resultaten uit deze leerlingenbevraging.

Op het moment dat de leeftijdsgenoten belangrijker worden in het leven van de jongere, komt deze voor het eerst zelf in contact met genotsmiddelen. Experimenteren met verschillende levensstijlen is eigen aan de adolescentie en gebeurt samen met de peers. Als de jongere problemen heeft (liefdesproblemen, conflicten thuis of op school, drugproblemen), zal hij te rade gaan bij diezelfde peers. De jongere wil op de eerste plaats begrepen worden. De reactie van de leeftijdsgenoten op zulke momenten is dus erg belangrijk. Deze vriendenkring bepaalt omgekeerd ook mee het referentiekader waarbinnen de jongere zijn gedrag zal toetsen.

Dit betekent dat de reacties die jongeren verwachten van hun vriendenkring als ze zouden beginnen experimenteren met cannabis niet onbelangrijk zijn. En dan zien we dat het afgelopen schooljaar (2000-2001), in vergelijking met de voorgaande schooljaren, minder leerlingen denken dat hun beste vrienden dit zouden afkeuren en dat er meer zijn die veronderstellen dat er van hen helemaal geen reactie zou komen als het gaat om experimenteren, niet in geval van echt gebruik. Vooral in het ASO en bij leerlingen vanaf vijftien jaar zien we een gewijzigd verwachtingspatroon in het voorbije schooljaar.

Schoolpersoneel

Sinds het nieuwe decreet op de CLB’s staan de scholen mee in voor de eerstelijnszorg. Dit werd vastgelegd in een beleidsplan of -contract tussen de school en het CLB. Van de leerkrachten wordt gevraagd dat ze, naast zuivere kennisoverdracht, meer aandacht zullen besteden aan het opvangen van signalen van jongeren wanneer deze zich niet goed voelen in de groep of op school, vreemd gedrag vertonen, enzovoort. Hierin kan de school rekenen op ondersteuning van de CLB's.

In de praktijk bestond deze eerstelijnszorg in de scholen al door geëngageerd personeel. Aan de hand van de resultaten van de bevraging kunnen we ons een idee vormen over de mate waarin jongeren het gevoel hebben dat ze bij leden van het schoolteam terecht kunnen met (drug-)problemen.

Bijna de helft van de leerlingen vindt dat op school het thema ‘legale en illegale drugs’ onvoldoende bespreekbaar is. Een niet onbelangrijk deel van de leerlingen vindt dat de leerkrachten te weinig met hen praten.

Hoewel het schoolpersoneel vaak de beste bedoelingen heeft en tracht met de leerlingen een vertrouwensband uit te bouwen, betekent dit niet dat de leerlingen dit ook zo ervaren of dat ze zomaar geneigd zijn om hierop in te gaan. Binnen de schoolcontext genieten favoriete, begripvolle leerkrachten bijna evenveel het vertrouwen van de leerlingen als vertrouwensleerkrachten (één op zeven

leerlingen tegenover één op zes). Het andere schoolpersoneel -met name klasleerkrachten, directie, secretariaat en studiemeesters, CLB- vallen op dit vlak veel minder in de smaak. Toch zien we CLB's als vertrouwensinstantie een stijging kende in de afgelopen drie schooljaren, en dit het meest uitgesproken bij de jongere leerlingen en in het TSO en het BSO. Zou men deze evolutie kunnen toeschrijven aan de reorganisatie van PMS en MST naar CLB sinds januari 2000 en aan hun gewijzigde werking?

Meningen over het gevoerde drugbeleid op de scholen

Een belangrijke doelstelling van de leerlingenbevraging is de scholen een instrument aan te reiken om de participatie van de leerlingen aan een drugbeleid op school te verhogen door hen de kans te geven een aantal elementen in het beleid te beoordelen.

Eén van de pijlers van een drugbeleid zijn de regels over drugs. Daarom werden in de vragenlijst een aantal vragen opgenomen die peilen naar de meningen van de jongeren over die reglementering.

Hoewel heel wat leerlingen het schoolreglement geheel of gedeeltelijk hebben gelezen, vindt twee vijfde van hen dat het niet voldoende duidelijk omschreven is. Dit betekent dat de scholen een inspanning zouden kunnen leveren om het reglement nog meer te verduidelijken, of om het aan de leerlingen toe te lichten op een manier die het voor hen begrijpelijker zou maken.

Verder is ruim twee vijfde van de leerlingen het niet (helemaal) eens met de bestaande regels over drugs op school. De scholen zouden een dialoog met hun leerlingen kunnen aangaan waarbij de leerlingen hun mening over de regels zouden kunnen uiten en de school de gelegenheid te baat neemt om de huidige regels te motiveren aan de leerlingen. De leerlingen hoeven het er niet noodzakelijk mee eens te zijn, maar het is belangrijk dat zij begrijpen dat de regels er niet zomaar zijn, maar bepaalde redenen hebben die al dan niet aanvaardbaar zijn voor hen. Zo wordt vermeden dat de leerlingen het gevoel hebben dat de regels hen ondoordacht worden opgelegd.

Aangezien de meeste leerlingen vinden dat dezelfde regels zouden moeten gelden voor leerkrachten als voor leerlingen, zouden de scholen zich kunnen bezinnen over de voorbeeldfunctie van het schoolpersoneel. Hoe verantwoordt men bijvoorbeeld een rookverbod voor leerlingen als het toeziend personeel op de speelplaats wel mag roken? Wanneer de leerling geconfronteerd wordt met volwassenen die verantwoord kunnen omspringen met het gebruik van legale drugs zoals tabak, alcohol en medicatie, en dit zowel thuis als op school, is de kans groter dat hijzelf hiermee op een verstandige manier leert omgaan.

Daar een groot deel van de leerlingen vindt dat het mogelijk moet zijn om op bepaalde plaatsen op school te roken, kan een verbod hierop wellicht gemakkelijker verantwoord worden indien ook het schoolpersoneel zich hieraan moet houden.

Sfeer op school

Naast expliciete preventielessen of -activiteiten zijn ook het verborgen curriculum en het schoolklimaat van groot belang bij de preventie van alcohol- en drugmisbruik. De sfeer op school bepaalt voor een deel mee in welke mate jongeren gestimuleerd worden om vaardigheden te ontwikkelen die onmisbaar worden geacht bij de preventie van middelenmisbruik.

De meeste leerlingen voelen zich goed op school. Over het algemeen komen ze goed overeen met de klasgenoten. Wat betreft het werk op school zijn de leerlingen niet zo enthousiast. Ze beleven er niet zoveel plezier aan. Bovendien vinden ze dat er niet genoeg prettige dingen worden gedaan op school. Een relatief groot aantal leerlingen heeft dan ook geen zin om naar school te gaan en één op vijf zou zelfs liever op een andere school zitten.

Het is niet duidelijk waarom zoveel leerlingen, ondanks het feit dat ze zichzelf assertief genoeg vinden, het vervelend vinden om voor de klas te komen. Dit kan te maken hebben met faalangst voor slechte schoolprestaties, maar het is eveneens mogelijk dat leerlingen bang zijn om hun gezicht te verliezen voor hun medeleerlingen. Wellicht spelen beide factoren, en misschien ook nog andere, hierin een rol.

Op dit moment kent de organisatie van het secundair onderwijs een hele reeks veranderingen, waarvan de implementatie ongetwijfeld serieuze inspanningen van de scholen vergt. Zo zijn er onder meer de eindtermen. Een belangrijke evolutie is dat er voor het eerst expliciet aandacht wordt geschonken aan ook andere dan schoolse vakken, bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van sociale vaardigheden. Dit biedt een unieke kans voor de scholen om een aantal knelpunten die uit deze bevraging naar voren komen aan te pakken.

Ook de recente reorganisatie van PMS en MST tot Centra voor Leerlingenbegeleiding biedt nieuwe kansen om zich als schoolbegeleidingsdienst als dusdanig naar de leerlingen te profileren.

Tot slot lijkt het ons voor het schoolklimaat ook zinvol dat scholen, samen met de leerlingen en in de mate dat de school de logistieke en financële mogelijkheden bezit, bekijken of ze het aanbod aan middagactiviteiten niet zouden kunnen aanpassen aan de interesses van de leerlingen.

Tot slot

Zoals we in onze inleiding reeds stelden, is de leerlingenbevraging op de eerste plaats opgezet om de scholen bij hun drugbeleid te ondersteunen door - op basis van de meningen en suggesties van de leerlingen - concrete aanzetten te geven over de wijze waarop de scholen met de resultaten aan de slag kunnen gaan met de leerlingen, met de ouders en met de werkgroep op school.

Wij hopen dan ook dat de scholen hun rapport over de leerlingenbevraging niet zomaar wegzetten in een kast of classeren, maar het echt als een werkdocument zien waarmee ze verder kunnen werken aan de uitbouw of de optimalisatie van hun drugbeleid, en dit op basis van de inbreng van de leerlingen zelf. Het evaluatieonderzoek van Vanderplasschen *et al.*(2001)[l] toont in elk geval aan dat de leerlingenbevraging in heel wat Vlaamse scholen de dynamiek heeft aangewakkerd om actief te werken aan een drugbeleid op school.

REFERENTIES

[i] Vanderplasschen, W., De Donder, E., Lenoir, S., Roets, G. (2001). *De leerlingenbevraging over een drugbeleid op school: een bruikbaar instrument?* Universiteit Gent, Vakgroep Orthopedagogiek: Gent - VAD: Brussel, 56 pp. + 47 pp. bijlagen.

[ii] H.A.J. van de Meerendonk. *Determinanten van gokken bij scholieren tussen 15 en 18 jaar. Een onderzoek uitgevoerd in het kader van stage, studie Gezondheidswetenschappen*. Utrecht, NIAD, 1995.

[iii] Folder *'Onderzoek. Karakteristieken van gokverslaafden'*, verspreid door Matt Talbot, Borgerhout.

[iv] *Set 'Drugbeleid op school: Draaiboek*. Brussel, VAD, 1993.

[v] Cohen, D.A. & Linton, K.L.P. (1995). Parent participation in an adolescent drug abuse prevent program. In: *Journal of Drug Education*, *25(2)*, 159-169.

Cohen, D.A. & Rice, J.C. (1995). A parent-targeted intervention for adolescent substance use prevention: lessons learned. In: *Evaluation Review*, *19 (2)*, 159-180.

[vi] *Achtergrondinfo drugs, document nr. 6,* Brussel, VAD, 1996.

Set 'Drugbeleid op school': Begeleidersmap. Brussel, VAD, 1993.